

PRILOZI POLITIČKO-GEOGRAFSKOM ATLASU SREDOZEMLJA

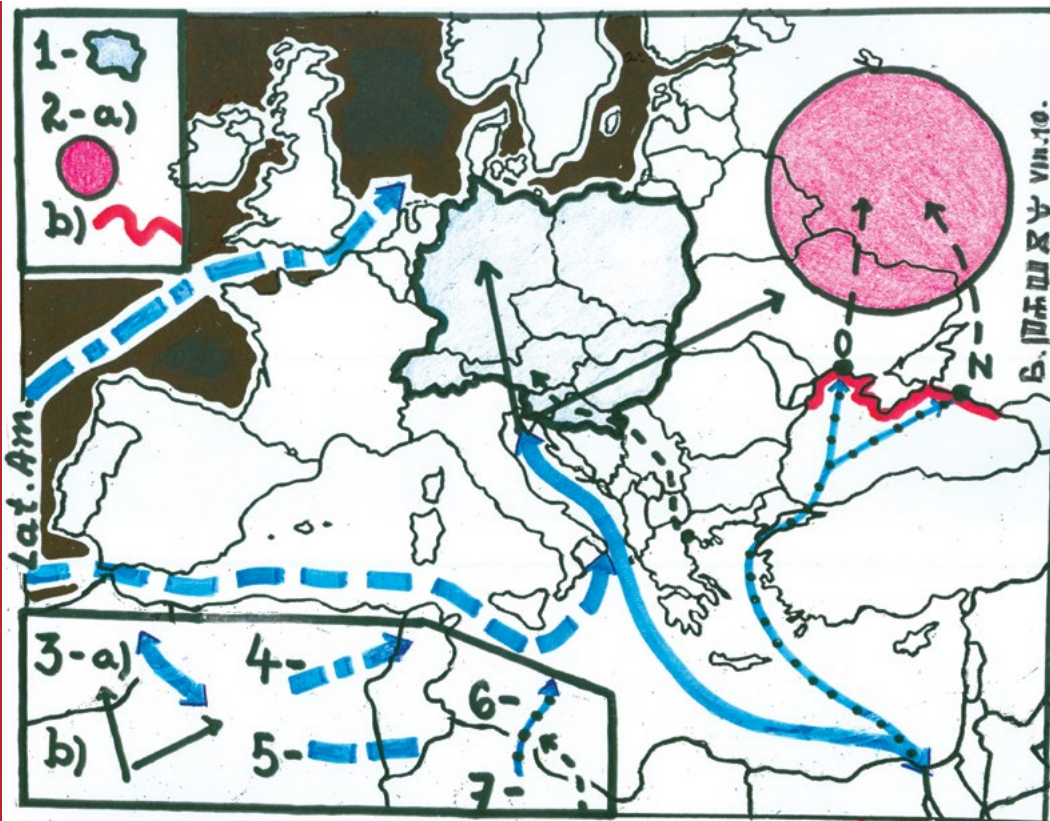
RADOVAN PAVIĆ

Budući da je Zemlja ujedno glavni i objekt i subjekt geografske znanosti – njezini prikazi putem zemljovida toliko su nezaobilazni da treba uglaviti: bez zemljovida nema geografije. Točka! Stoga pitanjima zemljovida treba posvetiti svu moguću pažnju, što može doći do izražaja i u ovom skromnom prilogu.

Prvo – zemljovidi se dijele na one opće – geografske i specijalizirane/primijenjene. Pri tome svaki opći zemljoivid, istina, ima autore, ali je toliko općenit da neka posebna autorstva ne treba niti spominjati, osim u okviru odabira sadržaja i kartografskih vještina. Pri tome je važna osobina da opći zemljovidi ništa ne problematiziraju, oni su tek pogodna osnovica za nešto drugo.

Drugo, sa specijaliziranim/primijenjenim zemljovidima stvar stoji posve drugačije: oni su izrazito autorskog značaja, odlikuju se, dakle, i stavom, i izvornošću, jer prikazuju stvarnost onako kako se ona inače ne može uočiti.

Osim toga, valda uočiti da su opći – geografski zemljovidi uvijek sintetički – oni nastoje prikazati što više geografskih sadržaja koji onda objektivno prikazuju neki prostor u svoj njegovoj složenosti. Međutim, za razliku, analitički su zemljovidi ograničeniji kada su u pitanju neke opće osobine prostora, ali su zato znatno bogatiji kada je riječ o pojedinim izdvojenim sadržajima i pitanjima. I ne samo to – primijenjeni su zemljovidi tu zato da neke životne sadržaje izdvoje iz cjeline i problematiziraju, i u tome je njihov pravi smisao. Imajući to u vidu, potpisani se usuđuje podastrijeti javnosti nekoliko primjera političko-geografskih zemljovida na prostoru Sredozemlja.

Sl. 1. Prometno-geografski položaj sjevernog Jadrana

Legenda uz zemljovid 1

PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ SJEVERNOG JADRANA

1 – prostor Srednje Europe kao najvažnije zaleđe i atlantskog i sredozemnog europskog pročelja koja su međusobni konkurenti.

2 – a) prostor Istočne Europe koji je zaleđe i atlantsko-baltičkog i dijelom sredozemnog prostora. Iako se taj prostor odlikuje bitno slabijom gospodarskom i životnom dinamikom, ipak je

b) južno sredozemno pročelje russtva takmac sjevernom Jadranu

3 – a) glavni pomorski prometni pravac općenito s istoka koji na Sredozemlje dopire putem Sueskog prokopa i koji je logično uključen na sjeverni Jadran kao najdublje uvučeni zaljev sa juga prema Mitteleuropi, i gdje se nalaze i četiri važne luke (Venecija, Trst, Kopar, Rijeka). Ovo je najvažniji prometni pravac za Srednju Europu, ali i prema Euuniji općenito.

b) sa sjevernog Jadrana povoljan je pristup i Srednjoj Europi i europskom Istoku

4 – konkurentski pomorski pravac iz Latinske Amerike koji je u povoljnom odnosu spram zapadne i Srednje Europe, ali mu izmiče zaleđe Ruskog trojstva (Ruska Federacija,

Ukrajina, Bjelarus) koje je dohvatljivije sa sjevernog Jadrana

5 – prometni pravac iz Latinske Amerike kojemu se povoljno otvara i Srednja Europa, ali i europski Istok

6 – konkurentski pravac sjevernom Jadranu koji povezuje Sueski prokop i luke Odessa i Novorusisk prema bliskom zaleđu ruskog trojstva

7 – sve veće značenje sjevernog Jadrana kao završnice pomorskih puteva umanjuje važnost Soluna i vardarsko-moravsko-savske udoline kao veze prema Srednjoj Europi.

Legenda uz zemljovid 2

SVE JE VEĆE GEOPROMETNO ZNAČENJE SJEVERNOG JADRANA

Iako se na tu temu odnosio i zemljovid br. 1, na ovom se primjeru može pokazati kakvo značenje mogu imati dopunske inačice zbog čega ovo djelomično ponavljanje treba shvatiti kao prilog metodologiji.

Pod pojmom prometno-geografskog čvorišta sjevernog Jadrana, treba podrazumijevati četiri najvažnije već spomenute sjevernojadranske luke s odgovarajućom lepezom prometnih pravaca. Navedeno četverostruko čvorište još nije povezan prometni sustav, ali se razvoj u tom smislu može očekivati. Sjevernojadransko čvorište glavni je potencijalni takmac najvažnijem europskom prometnom pomorskom pročelju u trokutu Le Havre-London-Hamburg.

1 – a) (1) Sjeverni Jadran povoljno je položen u odnosu na Sueski prokop, koji je najprirodnija veza prema Dalekom istoku. S eksplozivnim izvozom i gospodarskim jačanjem i Republike Južne Koreje i Kine, očito je da će Sueski prokop poprimiti sve veće značenje, zbog čega se doseganje Europe pravcem oko Afrike zaista pokazuje besmislenim. Usmjerenost Jadranskog mora od sjeverozapada prema jugoistoku pogoduje pomorskom pravcu koji se povezuje sa Sueskim kanalom – nikakvi bitni obilasci tu nisu potrebni kao što je to zbog Italije slučaj s vezom Gibraltarska vrata-sjeverni Jadran. Svemu tome treba dodati i to da promet kroz Sueski kanal i prijevoz energenata daju novo značenje Sredozemlju. Na taj način još više se umanjuju mogućnosti veza Europa-Kina posredstvom Ruske Federacije (1a?).

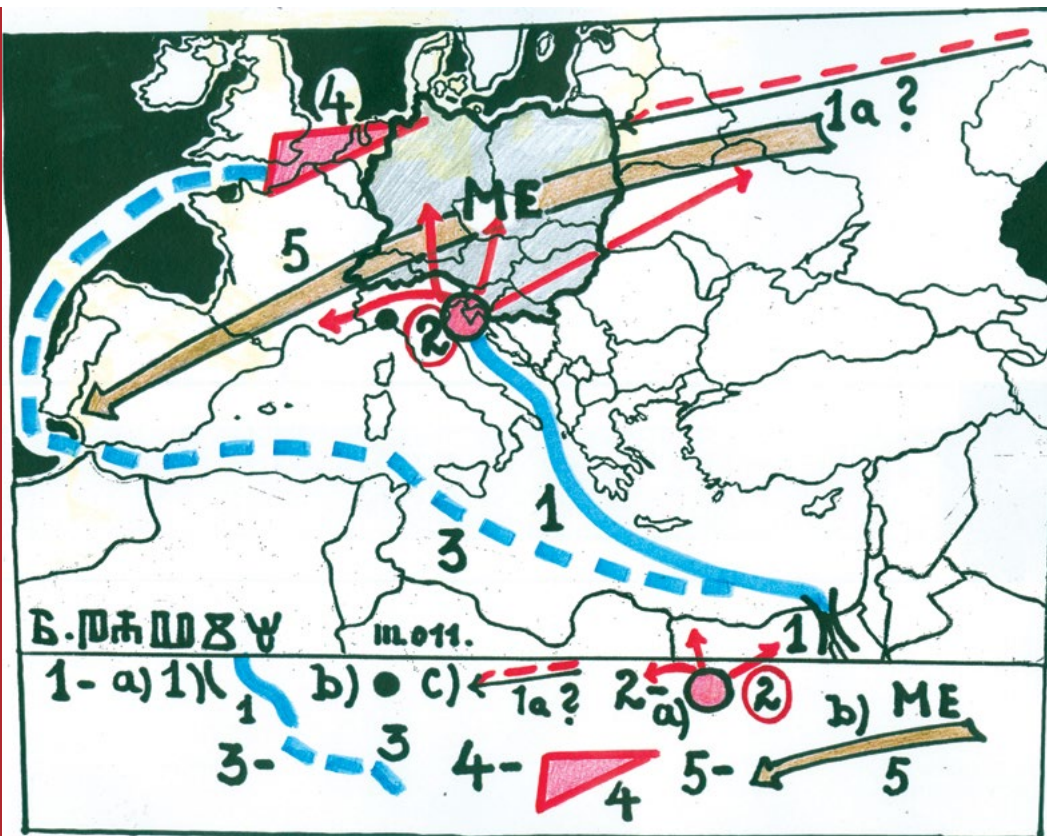
b) u odnosu na Gibraltarska vrata najpogodnije položena talijanska luka je Genova, što danas isključuje bitniju konkurenciju između genoveške i venecijanske luke: prva ima osigurani pravac iz Gibraltarskih vrata, a druga iz Sueskog prokopa.

c) (1a?) – najpogodnija kopnena veza između Srednje Europe i Dalistoka vodi preko Ruske Federacije, Mongolije i Kine. Međutim, ta kopnena veza uopće se ne može uspoređivati s prednostima maritimnog pristupa Europi: ruski posrednički most nikada nije imao veće gospodarsko značenje, a slične će se prilike nastaviti.

2 – a) (2) Prometno-geografsko čvorište sjevernog Jadrana s najvažnijim prometnim pravcima. Njihova je prednost da se u zaleđu nalaze i Mitteleuropa i europski Istok.

b) ME – prostor koji predstavlja dvostruko zaleđe, tj. i za atlantsko i za mediteransko pročelje

3 – (3) – Jasno se vidi da se prometnim pravcem između Sueskog prokopa i pročelja u

Sl. 2. Sve je veće geoprometno značenje sjevernog Jadrana

trokutu Le Havre-London-Hamburg mora zaobići čitav europski poluotok koji se prostire između Bjelarusia i Ukrajine s jedne i Španjolske/Portugala s druge strane.

4 – najvažnije europsko pomorsko prometno čvorište (trokut Le Havre-London-Hamburg ili kraće „Trokut“)

5 – (5) – okosnica Europskog poluotoka. Taj novi pojam jedna je od izmišljotina autora, a pravo je čudo da poluotočni karakter najvećeg dijela Europe dosada nije uočen. Gledajući u širem smislu, Europa je samo poluotok azijske kopnene mase, a taj poluotok ima svoj trupni središnji dio, koji se može nazvati Europski poluotok

Legenda uz zemljovid 3

SREDIŠNJE SREDOZEMLJE KAO NOVI TRANZITNI PROSTOR ZA ENERGENTSKE CJEVOVODE

Jedan od najvažnijih današnjih energetske probleme Srednje i Zapadne Europe (što automatski predstavlja i geostrateški problem) jest onaj kako energente iz azijskog balkana dovesti do zapadnih potrošača mimo tranzitnog posredstva Rusije (a to ujedno znači i

Bjelarusia i Ukrajine). Što se tiče energetskog snabdijevanja (nafta i plin), tri se dijela Sredozemlja bitno razlikuju: 1) u zapadnom Sredozemlju postoji stara i uhodana tranzitna mreža cjevovoda, pri čemu se mogu očekivati dopune, ali ne i neke spektakularne promjene

2) u istočnom Sredozemlju situacija je slična, uz iznimku da između Bakua i otvorenog Sredozemlja postoji novi BTC naftovod (Baku-Tbilisi-Ceyhan u Turskoj) kao jedini koji energente azijskog balkana dovodi na zapad mimoilazeći Rusiju.

3 – međutim, u središnjem Sredozemlju prilike su najsloženije i praktički predstavljaju posvemašnju novost, ali na staroj podlozi, tj. na osnovici interesa Istoka i Zapada.

1 – Zemljopisne međe središnjeg Sredozemlja, I, II, III – zapadno (I), istočno (II) i središnje (III) Sredozemlje, koje se uz iznimku Crnog i Azovskog mora može svesti na akvatorije Središnje južne Europe, IV – Crno i Azovsko more kao zatvoreno Sredozemlje.

2 – a) (1) – planirani cjevovod iz Rusije preko Crnog mora, Bugarske, Srbije, Mađarske i Slovenije do sjeverne Italije s odvojcima

b) (1a) – iz Bugarske za Grčku i južnu Italiju i za Hrvatsku iz Mađarske. Navodno postoji mogućnost da taj cjevovod između Srbije i Slovenije koristi teritorij Hrvatske, pa čak i Republike Srpske, čime je geopolitičnost same trase posve razjašnjena

c) 2 (2) – ruski je interes i izgradnja cjevovoda koji bi povezivao bugarski i grčku (egejsku) obalu

d) (3) navodno postoji mogućnost da se za vezu Crno-Egejsko more iskoristi i Europska Turska

e) mogući cjevovod Družba Adria (DA), o kojemu Hrvatska nikako da zauzme određeno stajalište, tako da je moguće da će taj cjevovod dijelom prolaziti preko teritorija Hrvatske, ali će završna točka biti u Trstu, što sve ima posebno gospodarsko značenje.

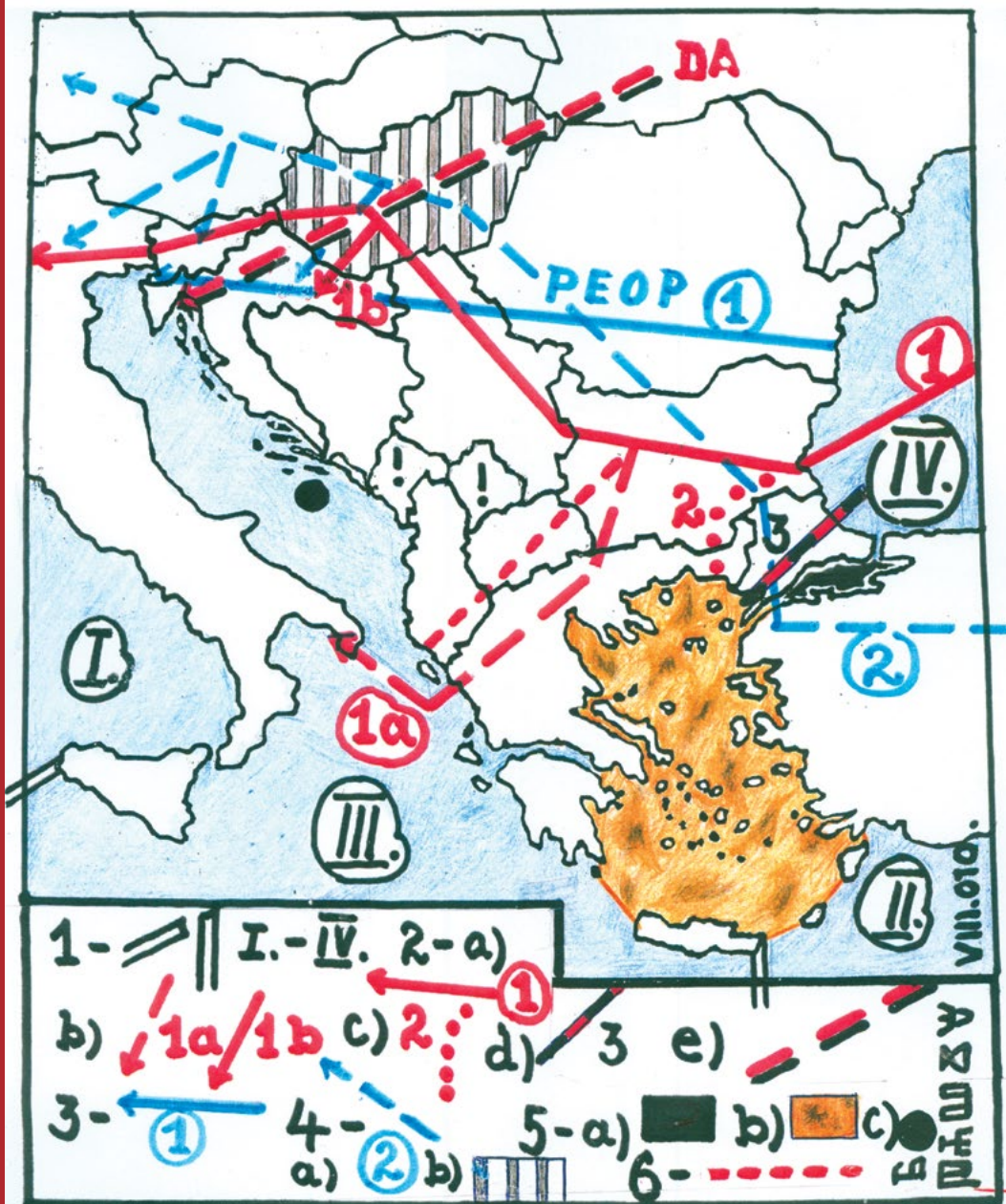
3 – (1) interesi zapada: cjevovod PEOP (Pan European Oil Pipeline) iz rumunjske Constance do Trsta, i to preko Rumunjske, Srbije, Hrvatske i Slovenije do Italije (što bi trebao biti nastavak cjevovoda iz Bakua i Gruzije)

4 – a) (2) cjevovod Nabucco iz azijskog balkana i Iraka preko Turske, Bugarske, Rumunjske i Mađarske do Austrije s grananjem prema Hrvatskoj, Sloveniji, sjevernoj Italiji i Njemačkoj

b) na zemljovidu se dobro uočava ponovno značenje geopolitičkog položaja Mađarske: nekada u doba hladnog rata ona je imala ključnu važnost kao križište nekoliko vojno-operacijskih pravaca (Panonska lepeza), a danas je ponovno tranzitni prostor za četiri važna cjevovodna pravca za šest okolnih država. U tom smislu sa Mađarskom se jedino može uspoređivati Bugarska

5 – a) ekološki najugroženiji dijelovi središnjeg Sredozemlja: a) Mramorno more s Tjensnacima, b) Egejsko more, i c) ekološki bitno ugroženi naši dijelovi Jadrana. Zbog krajnje nebrige, drskosti i neodgovornosti u procesu zbrinjavanja otpada koji dolazi iz država sa jugoistoka

Predočena mreža energetskih cjevovoda jasno ukazuje na važnost zemljopisnog/geopolitičkog položaja: naime, problem se svodi na to kako izbjeći probleme koje nameću određene lokacije – tako Rusija gradi baltički cjevovod (Finski zaljev-Njemačka), dnom Baltičkog mora kako bi izbjegla položaj triju baltičkih republika i Poljske i zatim želi izbjeći/

Sl. 3. Središnje Sredozemlje kao novi tranzitni prostor za energentske cjevovode

zaobići lokacijski problem Ukrajine kao tranzitne države, te zato uspostavlja tzv. Južni tok koji izbjegava tu državu, pri čemu Rusija dnom Crnog mora želi doseći Bugarsku. A Zapad želi snabdijevanje energentima sa što manje posredništva Rusije (i Ukrajine) i zato je zainteresirana za BTC (u funkciji, PEOP i Nabucco) koji svi cjevovodi zaobilaze Rusiju i Ukrajinu.

6 – postoji i eventualna mogućnost energentskog cjevovoda iz Bugarske za Jonsko more preko Makedonije i Albanije. Međutim, ta je mogućnost zasada vrlo mala. Ukoliko bi i ona bila ostvarena, to bi značilo da su u Središnjoj južnoj Europi samo Crna Gora i Kosovo ostali izvan cjevovodnih sustava (!)

Legenda uz zemljovid 4

DANAŠNJA GEOPOLITIČKA PODJELA SREDOZEMLJA

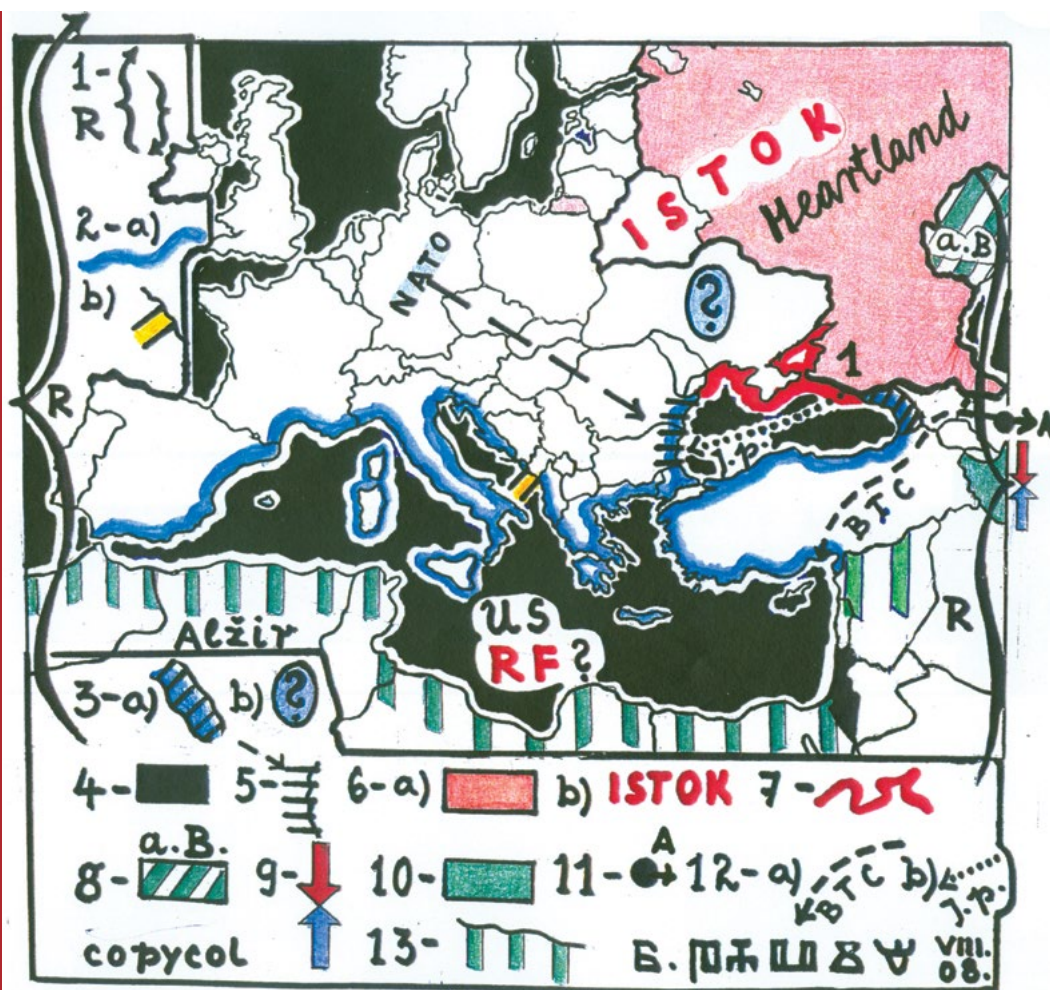
Europsko (južno/klasično) Sredozemlje nije geografska regija, jer se sastoji od sve sa-mih bitnih različitosti. Ali je zato, za razliku, Sredozemlje izuzetno pogodno za svaku ra-ščlambu kada je riječ o različitim podjelama, a među njima je ona koja je geopolitičkog značaja – u svakom slučaju najvažnija.

Prostor Rimlanda. Klasično je Sredozemlje locirano u izrazitoj zoni Rimlanda (rubna zemlja) koja u kontekstu globalno-geostrateških odnosa okružuje Heartland („srce zemlje“), što je imalo (i ima) bitnih posljedica na međunarodne političke odnose. Iz položaja u Rimlandu slijede tri bitne životne/geostrateške činjenice: da je Sredozemlje središnje interesno područje i Istoka i Zapada (što ne može ostati bez posljedica), da je u funkciji zapadnjačkog okruženja oko Ruske Federacije/Heartlanda, i najzad – da je Ruska Federacija gotovo posve potisnuta iz otvorenog Sredozemlja, iako se ona ujedno i vraća, ali prvenstveno na gospodarski, a ne geostrateški način (Balkan, Srbija...)

2 – a) NATOvsko Sredozemlje: jasno se uočava dominacija NATO-a, koji je na Sredozemlju jedina organizirana blokovska sila. U okvir NATO-a treba ubrojiti i dvije britanske vojne baze na Cipru (Dhekelija, Akrotiri), međutim, spominjući NATO, ne smije se ispustiti iz vida niti činjenica da Ruska Federacija također nastoji stvoriti svoju novu vojnu organizaciju u kojoj su, osim Ruske Federacije još i Bjelarus, Armenija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan (CSTO – Collective Security Treaty Organization). Od navedenih država samo je Ruska Federacija mediteranska zemlja (1)

b) jedini blokovski diskontinuitet postoji na teritoriju Crne Gore, ali je za očekivati da će biti blokovski zatvoren, što je važno za međunarodni položaj Srbije, koja sve više postaje politički i gospodarski saveznik Ruske Federacije

3 – a) značenje NATO-a treba naglasiti i time što Gruzija nastoji u svemu postati članicom geopolitičkog i gospodarskog zapada (NATO, Euniija). Najnovija vojna intervencija Ruske Federacije u Gruziji (2008. god.) samo ubrzava proces približavanja /učlanjivanja te države u NATO, što, međutim, ne otvara vrata nikakvom ozbiljnom sukobu između Zapada i Ruske Federacije i to iz dvaju razloga: Gruzija će se morati pomiriti s gubitkom Abhazije i južne Osetije, a za Rusku Federaciju gruzijsko članstvo u NATO-u ne znači mnogo jer je jasno da NATO i Ruska Federacija neće rezultirati nikakvim ozbiljnim sukobom. A to da je i ovdje NATO došao na sama vrata kroz granicu Ruske Federacije nema značenje, baš

Sl. 4. Današnja geopolitička podjela Sredozemlja

kao i u slučaju Estonije i Latvije

b) slične težnje Ukrajine još se za duže vrijeme neće moći realizirati

4 – Izrael (prikazan u granicama prije 1967. god) i južni Cipar kao dijelovi zapada u Aziji. Obje države imaju takav geostrateški položaj da su daleko povoljnije za svaku lokaciju antiraketnog sustava protiv Irana (baš kao i Azerbajdžan) od one koja se oslanjala na Češku i Poljsku

5 – Za ocjenu geostrateških odnosa važno je uočiti da su Rumunjska i Bugarska kao nekadašnji članovi Varšavskog ugovora čak postali članice NATO-a čija se geostrateška važnost prije svega sastoji u tome da njihova obala predstavlja vrata/pristup azijskom Balkanu. Važnost te činjenice uočava se i u procesu premještanja dijela NATOvskih vojnih snaga iz Njemačke na nove rumunjsko-bugarske lokacije.

6 – a) ruski geopolitički i geostrateški Heartland u dodiru je s Rimlandom i to s njegovim morima na dva mjesta: na Baltiku i Crnom moru. Geostrateška vrijednost te činjenice bitno je umanjena time što su oba spomenuta mora – zatvorena mora, bilo dansko/švedsko/norveškim tjesnacima, bilo onima kojima gospodari Turska. Važno je uočiti da Ruskoj Federaciji na Crnom moru preostaje još samo obala koja u zračnoj crti iznosi svega oko 340 km.

b) ISTOK – Bjelarus je očito dio Istoka, ali nije dio „srca zemlje“

7 – Sredozemlje Istoka (Ukrajina i Ruska Federacija) Održavotvorenjem Gruzije i Ukrajine, Rusija gubi dio crnomorskog obalnog pročelja i preostaje joj još samo obala, koja u zračnoj crti iznosi svega oko 340 km

8 – aB – azijski Balkan.

9 – Nakon završetka hladnog rata značenje južnog Sredozemlja kao poprišta suparništva Zapada i Istoka bitno opalo i geopolitičko se približavanje pomiče prema istoku, tj. na Kavkaz (Gruzija), azijski Balkan (a.B.) i Iran. U slučaju Irana, važno je ukazati na klasičnu osobinu „rubne zemlje“, tj. da se u njoj na bilo koji način žele uspostaviti bilo velevlasti koje dominiraju u „srcu zemlje“, bilo velevlasti koje dominiraju na moru (mahanističke sile). Tako Iran ima povoljne odnose sa Ruskom Federacijom, što u rimlandskim uvjetima zakonito znači postojanje suprotnosti sa Zapadom.

10 – prema mišljenju SAD, raketno-nuklearni razvitak uranija predstavlja ugrozu za Europu, a time i za Sredozemlje.

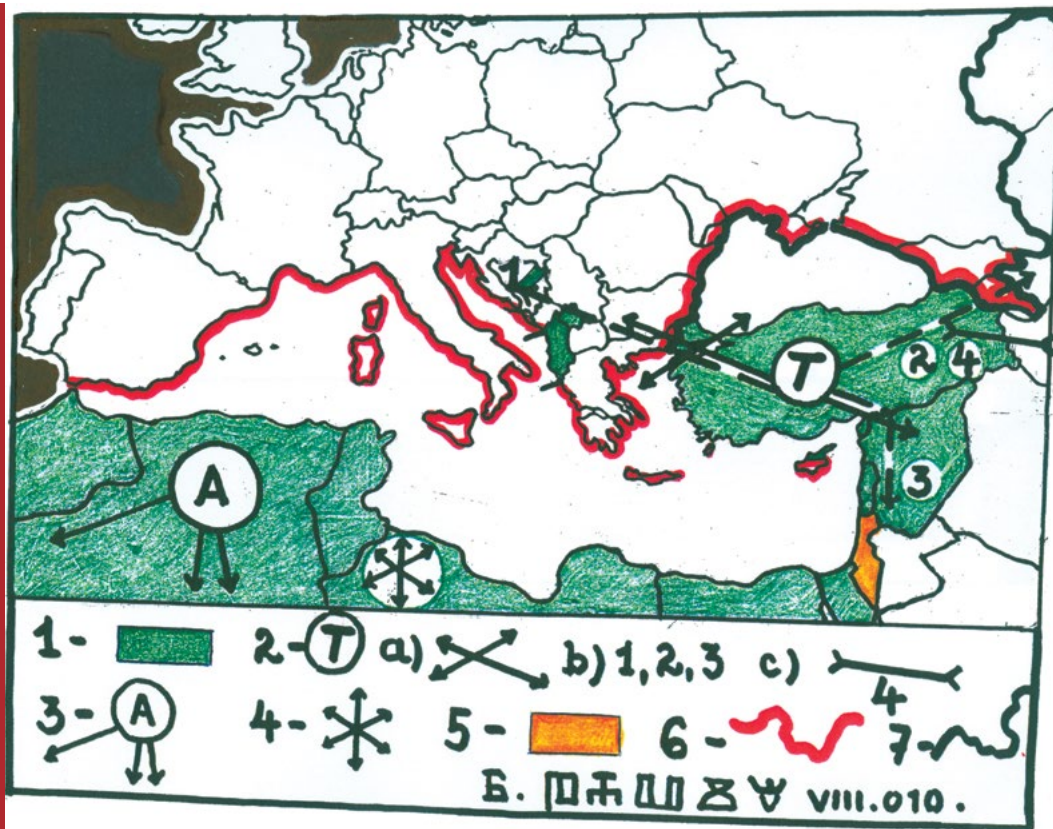
11 – (A) – Azerbajdžan kao važna točka u eventualnoj geostrateškoj suradnji Ruske Federacije i SAD s obzirom na ponudu Rusije da Azerbajdžan bude zajedničko uporište za proturaketnu obranu Europe od iranske (i sjevernokorejske!) raketne opasnosti

12 – a) bitna nova geostrateška činjenica na Sredozemlju jest i problem izvoza nafte iz prostora azijskog Balkana prema Zapadu, i to na način da se izbjegne tranzit preko Ruske Federacije. U tom je smislu važno dvoje: već postoji naftovod BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan), koji zaobilazi Rusku Federaciju, a također su važni i

b) j.p. – ruski planovi (u realizaciji) da se nafta sa ruske crnomorske obale podzemnim cijevovodom dovede na Balkan, a onda i u zapadnu Europu.

13 – glavni prostor islamsko-religijske, ali i nove političke/geopolitičke činjenice na Sredozemlju i to ne zbog osobina neke religijske prihvatljivosti ili neprihvatljivosti, nego zbog pojava ekstremističkih/fundamentalističkih shvaćanja koja uključuju i terorizam. Drastični pokušaji islamizacije u Africi (Alžir) velik su problem, ali je on izvan globalno-geostrateških odnosa. Međutim, najnoviji događaji (od prosinca 2010.) u sjevernoj Africi pokazuju da su klasni problemi i demokratizacija prevladali nad onim religijskim pokušajima .

Iz svega navedenog jasno je razvidno da je Sredozemlje oštro podijeljeno, što otežava mogućnosti za neku plodotvornu suradnju, a to vrijedi i za novu predviđenu Mediteransku uniju (u nastajanju?), koja je međutim u pobunama u sjevernoj Africi doživjela potpuni neuspjeh.

Sl. 5. Neke životne stalnice i promjene na Sredozemlju

Legenda uz zemljovid 5

NEKE ŽIVOTNE STALNICE I PROMJENE NA SREDOZEMLJU

1 – islamsko afroazijsko područje na Sredozemlju u tradicionalnom je dodiru sa kršćanstvom. Međutim, postoji i novum: islam je ponekad počeo nastupati sa stajališta gospodarske snage i političke moći i u svakom je slučaju u ofenzivnom razdoblju. Islam kao religija sve više postaje politički mobilizirajući čimbenik. U tom smislu posebno su važna neka nova žarišta.

2 – (T) – ponajprije to je tursko životno žarište. Iako je Turska sekularna država, činjenica je da je ujedno i islamska (ne i islamistička) mora imati određeno značenje. Turska je danas očito u fazi općeg životnog poleta, ali ne u kontekstu protueuropeizma, nego naprotiv, u kontekstu izrazitog nastojanja približavanja Europi u svakom smislu, pa i prihvaćanjem europeizacije. Nakon završetka hladnog rata, Turska ima slobodnije ruke za raznoliko diplomatsko djelovanje: ona je danas sve važniji potencijalni politički i gospodarski čimbenik na Bliskom i Srednjem istoku, u čemu posebno značenje imaju novi politički i gospodarski odnosi sa Iranom. Pri svemu tome, važno je isto tako i pojavljivanje novih nuklearnih sila (Iran): istina, svatko, a ne samo oni veliki, ima pravo na nuklearno oružje, ali ne i oni poseb-

ni režimi koji negiraju holokaust i žele uništenje jedne države (Iran u odnosu na Izrael) i gdje postoje b) protuljudski zakoni (Iran, sa smrtnom kaznom koja se izvršava kamenovanjem)

a) uz staru geoprometnu ulogu turskog križa i križišta treba dodati i nove osobitosti

b) 1, 2, 3 – tako je Turska u pravoj novoj političko-diplomatskoj ofenzivi prema Balkanu (Bosna i Hercegovina - 1), prema Kavkazu (Turkofonski Azerbajdžan – 2), i prema ostalom Bliskom istoku – 3, dok su osobito važni

c) – 4 – novi povoljni odnosi s Iranom koji bitno odudaraju od globalnih interesa

3 – A – sve je životno važnije alžirsko islamsko/fundamentalističko žarište s težnjom stvaranja posebne vjerske važnosti (emirat) na račun današnjeg Alžira kao države i u kontekstu suprotstavljanja Europi, za razliku od slučaja Turske. Pri tome je jasno da svaki narod ima pravo na državu – ta je konstatacija jednostavna i prihvatljiva, ali sve se počinje komplicirati i izgleda drugačije kada se postavi pitanje: kakva država? Da li ona koja je u skladu s nekim općeljudskim zasadama, ili nekakva drugačija? Važno je naglasiti da se alžirski problem eventualnog emirata kao vjerske države ne odnosi samo na tu državu, nego se širi u granične saharne države (Mauretaniya, Niger, Mali)

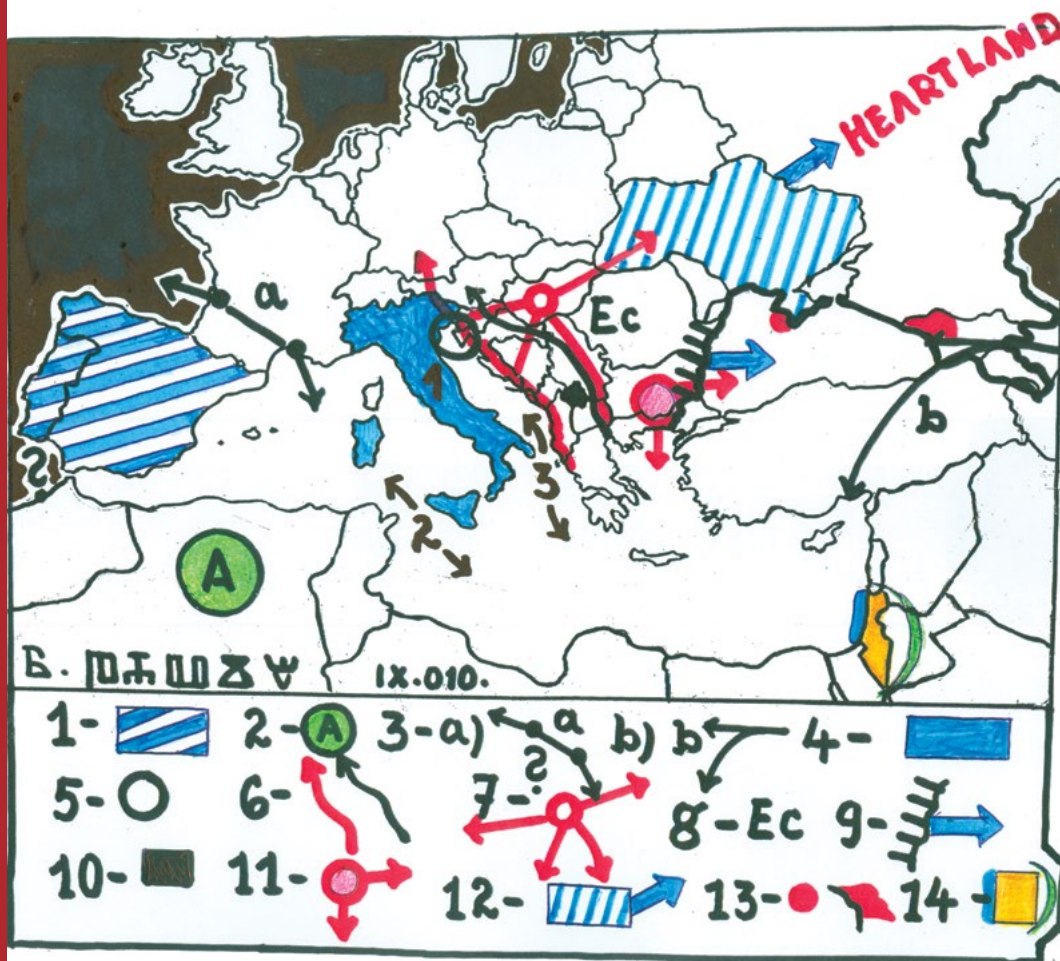
4 – bitna je nova osobina Sredozemlja da se neke arapske države koje očito ne mogu izazivati preveliko oduševljenje šire demokratske javnosti (Libija) sve više uklapaju u međunarodne odnose na jedan prihvatljiv način, i da se europske države prema njima otvaraju (talijanski pristanak da Libiji plati kolonijalni dug za razdoblje od 1911. do 1943.). Međutim, ta je povoljna faza prekinuta početkom 2011., kada su se unutrašnji razlozi u Libiji u kontekstu sukoba diktature i demokratizacije pokazali važnijima od njezinih međunarodnih odnosa.

5 – Izrael kao glavni tradicionalni i bezrezervni saveznik SAD na Sredozemlju/Bliskom istoku. Unatoč izrazito naglašenoj podršci SAD svjetska javnost nije nikada doznala prave i potpune razloge takve podrške, koja je toliko neupitna, da Izrael u svojoj drskoj vanjskoj politici u odnosu spram Palestinaca može raditi što hoće apsolutno bez ikakvih posljedica. Jasno je da se geostrateški razlozi podrške ne mogu isključiti, baš kao niti potreba da se ispuni povijesna pravda, koja zahtijeva da jedan od najnapačenijih naroda na svijetu konačno ustroji svoju državu i na taj način postane subjekt u svjetskoj politici, što bi pretpostavljalo i to da ta izraelska država ne smije nastati i funkcionirati na štetu prava Palestinaca. Međutim, postoje sigurno i drugi aspekti o kojima se svaki govor izbjegava.

6 – kršćansko proćelje na Sredozemlju (s iznimkom muslimanske Albanije). Međutim, uz albanski islam ne mogu se vezati nikakvi problemi koji prate noviji proces afirmacije islama općenito, jer su albanski i kosovski islam zaista pravi europski islam, za razliku od onog bošnjakog (iako Kosovo nije mediteranska država, ovdje dodano zbog kompletiranja cjelokupne slike, naznačeno je i to da BiH nije samo muslimanska država).

Ta kršćanska sastavnica (za razliku od one islamske) prilično je prigušena (na Zapadu) čime Europa gubi jedno od svojih uporišta, jedan vid identiteta. Međutim, situacija na Istoku (rusko trojstvo: Ruska Federacija, Bjelorus, Ukrajina), je ipak nešto drugačija. Naime, logično je da nakon sovjetske, očito religijski nestimulativne faze pravoslavlja doživljava novu afirmaciju.

7 – dio granice Europe i Azije

Sl. 6. Važnost i uloga zemljopisnog položaja na primjeru Sredozemlja

Legenda uz zemljovid 6**VAŽNOST I ULOGA ZEMLJOPISNOG POLOŽAJA NA PRIMJERU SREDOZEMLJA**

Ovaj primjer upućuje na dvoje: nužnost, ne samo uključivanja pitanja lokacije u odgovarajuće sadržaje i probleme, nego uvijek očitu, a ponekad i odlučujuću/determinirajuću važnost položajnog čimbenika.

1 – Maksimalna sigurnost Pirenejskog poluotoka: on je dovoljno udaljen od mogućih kriznih prostora u Mitteleuropi, ispred sebe ima moćnu tamponsku barijeru koju čine Francuska i Zapadna Njemačka, na njegovim obalama participiraju i sjeverni Atlantik i zapadno Sredozemlje kao svojevrsno *zapadnjačko jezero*.

- 2 – (A) – Važnost Alžira kao središta islamizacije koja se može širiti na Zapad
- 3 – a) – (a) – Mostna uloga Francuske i kavkaskih prevlake. Bez obzira što se dogodilo na Gibraltarskim vratima, Francuska osigurava vezu Atlantika i Sredozemlja, što, istina, vrijedi i za Španjolsku, ali su francuske mogućnosti daleko povoljnije.
- b) – (b) – mostnu ulogu također vrši i prostor kavkaskih prevlake između Crnog mora i Kaspijskog jezera
- 4 – 1, 2, 3 – Središnji položaj Apeninskog poluotoka (1) u rasponu: Rim-fašizam-NATO, koji je prirodno položen kao važan geostrateški čimbenik u središtu Mediterana i koji kontrolira Sicilski prolaz (2) i Otrantska vrata (3)
- 5 – Sjeverni Jadran kao najpovoljniji prostor u kontekstu povezanosti središnjeg i istočnog Sredozemlja s Mitteleuropom
- 6 – Konkurentski pravci s juga Balkana prema Srednjoj Europi i prijevod Brenner (1372) između Italije i Austrije (buduća cesta Igumenitsa u Grčkoj do Trsta i savsko-moravsko-varždarska udolina)
- 7 – Panonska lepeza vojno-operacijskih pravaca
- 8 – Ec – Središnja južna Europa kao prostor novih mogućih energentskih cjevovoda
- 9 – Rumunjsko-bugarsko geostrateško pročelje kao zaleđe za pristup *azijskom Balkanu*
- 10 – Kosovo kao novonastala država bez vlastitog pristupa moru (koja još nije u potpunosti priznata, ali jest od nekih glavnih čimbenika svjetske moći)
- 11 – Povijesna Velika Bugarska s potencijalnom mostnom ulogom između Crnog i Egejskog mora
- 12 – Ukrajina kao potencijalni prodor u ruski Heartland
- 13 – Stara/nova ruska prisutnost na Crnom moru (Sevastopolj i nekadašnja gruzijska Abhazija)
- 14 – Izrael u posvemašnjem arapskom kopnenom okruženju, ali i sa slobodnim mediteranskim pročeljem

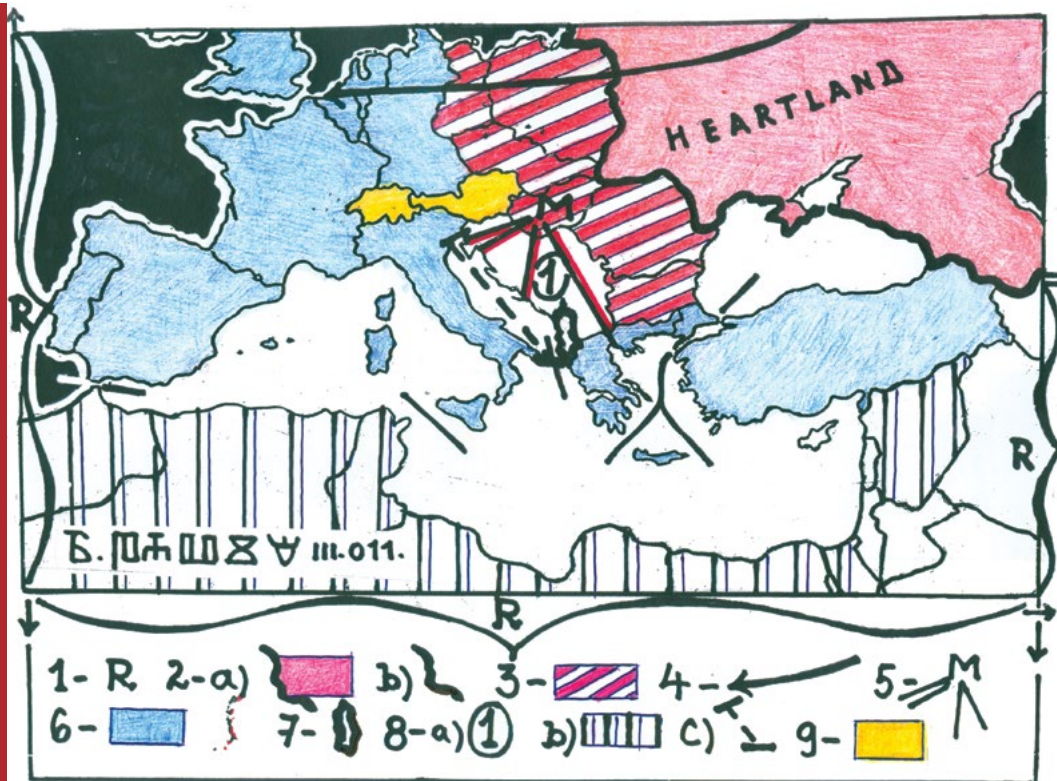
Legenda uz zemljovid 7**GEOSTRATEGIJA SREDOZEMLJA U DOBA NAJIZRAZITIJEGL HLADNOG RATA (1960-ih/1970-ih GODINA)**

1 – R – Zona Rimlanda, geopolitički i geostrateški prostor u Europi, Africi i Aziji, koji okružuje sovjetski blok. U zoni Rimlanda vodila se borba kontinentskih i pomorskih sila za područja utjecaja, savezništava, kao i za vojne baze. Dugo vremena Rimland je u svakom pogledu bio najosjetljiviji prostor na globusu i glavno poprište odnosa u klasičnoj globalnoj geostrategiji između Zapada i Istoka. Čitavo klasično Sredozemlje nalazi se u zoni Rimlanda.

2 – a) SSSR kao apsolutni stožer Istoka. U skladu sa HR doktrinom prikazani dio na zemljovidu već je dio Heartlanda koji se može označiti kao politički Heartland, jer pravi geostrateški Heartland počinje na Uralu.

b) debelom crnom crtom ujedno je i označena granica Heartlanda i Rimlanda

3 – Zona Varšavskog ugovora kao sovjetski tamponski prostor, ali i potencijalno ofenzivno pročelje u odnosu na Zapad sa dvije ključne države (Istočna Njemačka i Mađarska)

Sl. 7. Neke životne stalnice i promjene na Sredozemlju

4 – *Koridor ratova*, vojno-operacijski pravac između ušća Rajne i Moskivije. U hladnom ratu to je bio glavni potencijalni sovjetski ofenzivni pravac prema Zapadu. Važno je uočiti da taj pravac ne zahvaća Sredozemlje

5 – M – Mađarska kao ishodište *panonske lepeze* vojno-operacijskih pravaca od kojih četiri završavaju na otvorenom Sredozemlju

6 – Države NATO-a dominiraju na dijelu Sredozemlja, kontroliraju važne pomorske komunikacije i prolaze i u funkciji su okruženja oko sovjetskog bloka

7 – Albanija koja vodi promjenljivu vanjsku politiku orijentiranu bilo na Jugoslaviju, SSSR, ili Kinu

8 – a) – (1) – Nesvrstana Jugoslavija

b) prostor ostalih nesvrstanih država na Sredozemlju

c) pri tome posebno značenje ima Jugoslavija s obzirom da predstavlja prekid u zapadnjačkom okruženju, što je od velike i političke i geostrateške važnosti, jer takav prekid u zoni Rimlanda postoji još samo u slučaju Indije

9 – Neutralne države

Imajući sve navedeno u vidu, lako se uviđa posve specifična značajka Sredozemlja, i to stoga što takav doticaj Zapada, Istoka, Kine i nesvrstanih ne postoji nigdje u svijetu.

U svemu tome, posebno je zanimljiva Kina: u moderno doba ona upravo na Sredozemlju bilježi najdalji i najraniji prodor na zapad, što je, međutim, ostalo bez trajnih geostrateških posljedica

Legenda uz zemljovid 8

GLAVNA TEŽIŠTA RUSKIH DRŽAVNOSTI (REGIJE JEZGRE) I
ODNOS PREMA MORIMA

(zemljovid je uvelike pojednostavljen/generaliziran, jer potpisanom sve potankosti nisu poznate, te stoga predstavlja samo pokušaj jednog povijesno/zemljopisnog prikaza u smislu *opoviješćene geografije i geografizirane povijesti*)

1 – Jedna od mogućih inačica međe poluotočne i kopnene Europe kojoj pripadaju ruske zemlje. One su prvenstveno karakterizirane kontinentalnošću, što znači i stalnom borbom za izlaze i pristupe do otvorenih mora

2 – a) Zatvoreno Baltičko, Crno i Egejsko more, kao i Kaspijsko jezero

b) otvoreno Sredozemlje, ali ipak zatvoreno u odnosu na svjetsko more

c) Bijelo more, kao jedini mogući otvoreni izlaz Rusije za veze sa Zapadom, koji je Rusija povijesno intenzivno koristila, naročito poslije uspostavljanja mongolsko-osmanlijske barijere prema Crnom moru.

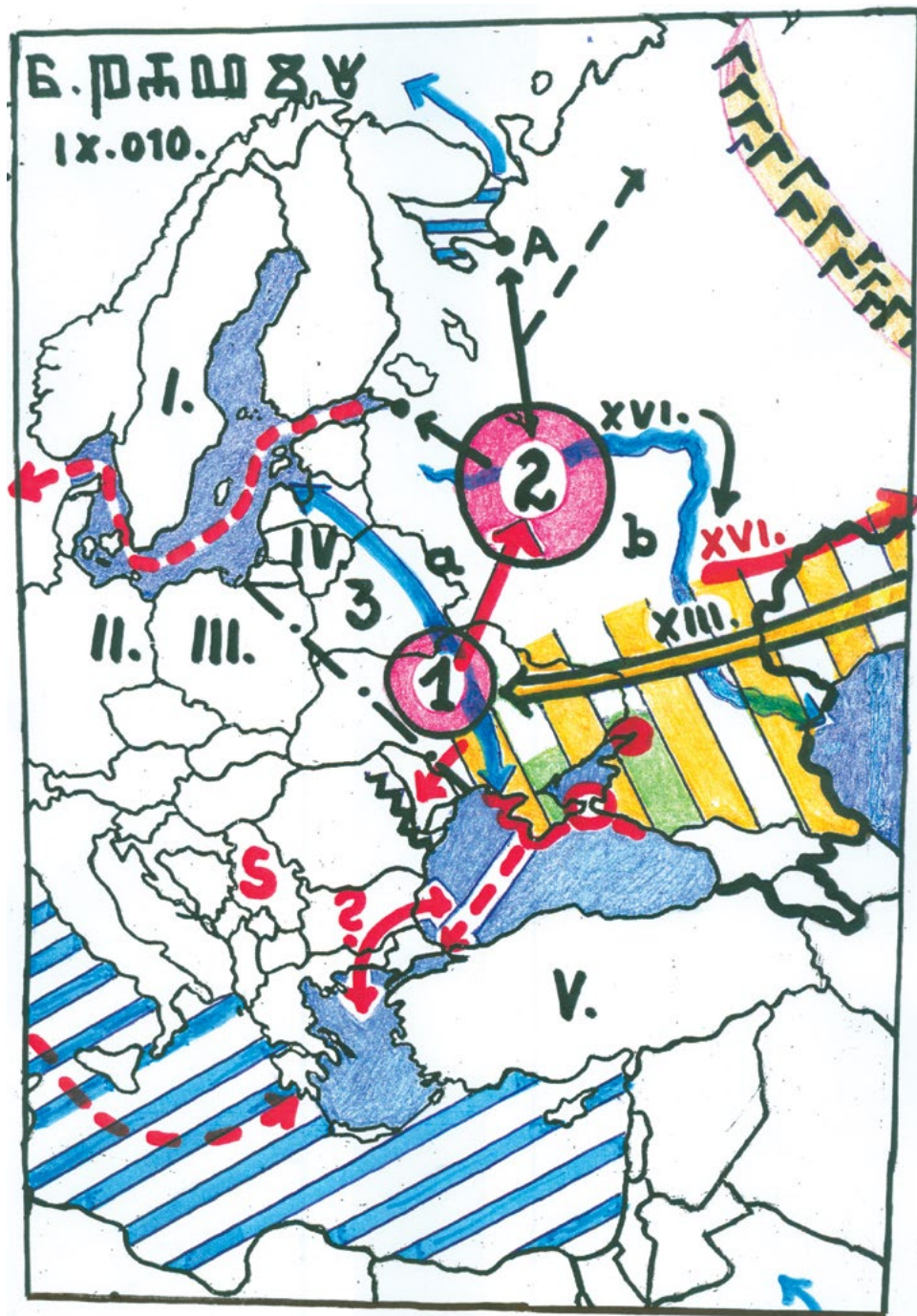
3 – a) – 1, 2 – Glavne izvorne *regije jezgre* russtva: 1 – Kijevska Rusija iz 9. st., cvat do 13. st. (do mongolske pohare), 2 – Moskivija (moskovska velika kneževina iz 12. st. koja kao regija jezgre zamjenjuje Kijevsku Rusiju)

b) – 3 – od ruskih zemalja važna je još jedino Bjelarus, dok je sve ostalo (obale Baltika, Kavkaz, dio centralne Azije, Sibir – poprište carskog osvajalaštva pri čemu je ono u Sibiru najmanje zazorno, jer se doista radi o jednom demografskom i politogenetskom desertumu. U vrijeme Kijevske Rusije, russtvo je bilo uspostavljeno i na Crnom moru, gdje je na mjestu Odesse postojala ruska tvrđava, ali je ona stradala od Polovaca u 11. st. Kasnije širenje Rusije na jug mora se smatrati opravdanim jer je ono zapravo rekonkvista u odnosu na Tatare i Osmanlije.

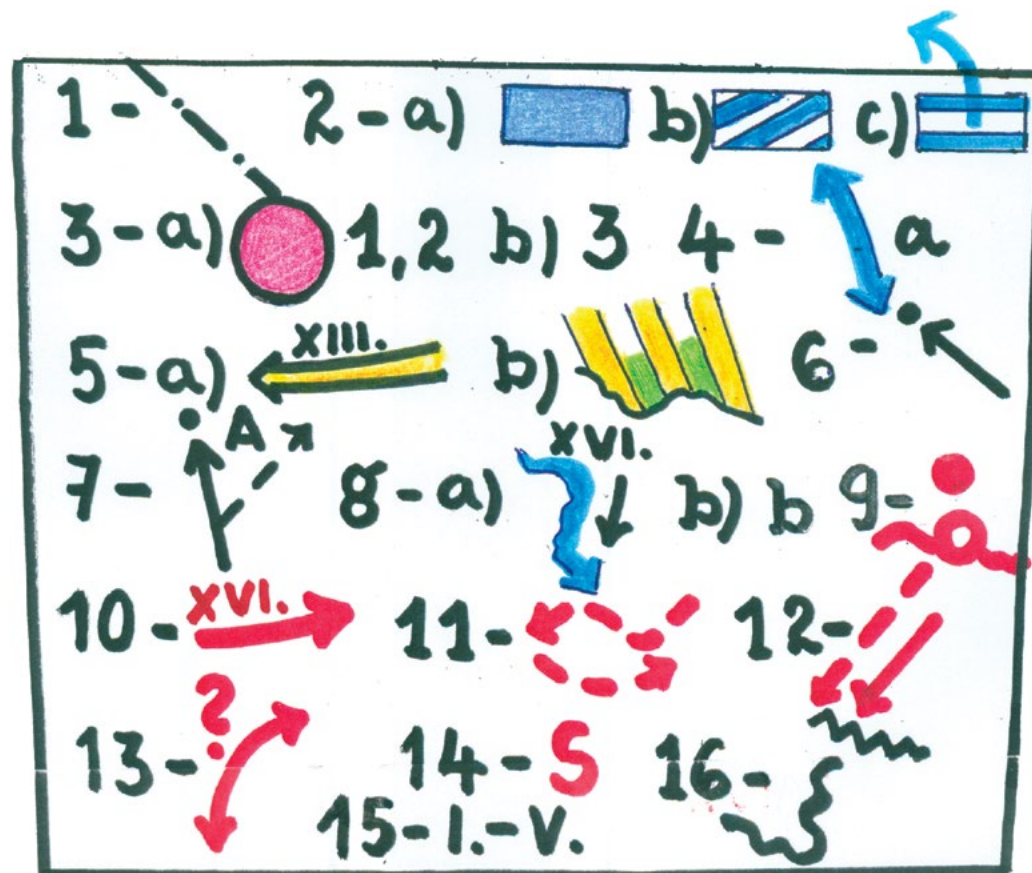
4 – a – u najranijem razdoblju ruske povijesti funkcionira plovidbeni put Baltik-Zapadna Dvina (Daugava)-Dnjepar-Crno more-Konstantinopol kao tzv. *grčka cesta*, koja je prekinuta mongolskom invazijom u 13. st.

5 – a) Mongolski prodor (13. st.) olakšan stepskom prohodnošću koji ruši Kijevsku Rusiju (1), zbog čega se regija jezgre i težište ruske državnosti pomiče prema *Moskoviji* (2), koja je zatvoreni šumski i vrlo bogat hidrogrfski prostor pogodan za izbjegavanje apsolutne strane dominacije i kontrole. U toj novoj i logičnoj politogenetskoj jezgri moskovski veliki knez postaje knez sviju Rusa, i oko te će se jezgre okupiti ruske zemlje, i iz te će jezgre krenuti oslobodilački pokreti Rusije protiv Mongola, kao i daljnja osvajanja prema Sibiru, Baltiku, Crnom moru i Kavkazu. U južnoj Rusiji/Ukrajini od 13. st. formira se dugotrajna mongolska barijera (Zlatna horda), a zatim i ona osmanlijska koja priječi pristup russtva crnomorskom bazenu, ali i Aziji kroz Vrata naroda. Međutim, treba naglastiti da je Kijevska Rusija i prije mongolske provale imala probleme s pristupom Crnom moru zbog Pečenjega, Hazara i drugih. U vrijeme dok se europski Zapad, preboljevši kugu u 14. st.,

Sl. 8. Glavna težišta ruskih državnosti (regije jezgre) i odnos prema morima

LEGENDA uz Sl. 8. Glavna težišta ruskih državnosti (regije jezgre) i odnos prema morima

gospodarski razvija i počinje spremati za globalna osvajanja, i to u uvjetima vrlo povoljne maritimnosti – Rusija se tek oslobađa divljačke azijske pohare, što je očito jedan od razloga za njezino sveukupno zaostajanje. Stepska zona južne Rusije i Ukrajine kao prostor nestalnog pučanstva gdje se križaju interesi Moskovijske, Ukrajine, Azije i Osmanlije.

6 – Rusko širenje prema Baltiku i dugotrajno hrvanje sa Švedskom koja je uvelike potisnuta (Poltavska bitka 1709. godine) zapečaćeno je osnutkom i razvitkom Sankt Peterburga od 1703. god. Izuzetno značenje mora za tadašnju Rusiju vidi se i po tome što je u razdoblju 1712.-1918. Sankt Peterburg glavni grad Rusije: luka i prozor u svijet važniji su od kopneno zatvorene i izolirane Moskovijske.

7 – A – Zbog postojanje mongolsko-osmanlijske barijere prema jugu Rusija se morala orijentirati ne samo prema Baltiku, nego i hladnim sjevernim morima (Bijelo more). U 16. st. osniva se Arhangeljsk, tu djeluju i čuveni novgorodski trgovci. Arhangeljsk postaje (do osnutka Sankt Peterburga) važna ruska luka za trgovinu sa Zapadom. U potrazi za krznašima dosiže se i prostor Pečore.

8 – a) Osvajanjima Ivana Groznog (16. st.) Moskovijska je po prvi puta poslije Mongola ozbiljno zakoračila na jug (osvojen je i Astrahanjski kanat), pri čemu se Rusija približila Vratima naroda koja vode u Sibir, a omogućeno je i da Volga bude velika ruska životna okosnica. Rusija time doseže Kaspijsko jezero, ali to nema šireg i odlučujućeg značenja, jer ono ne vodi nikuda, osim prema konkurentskoj Perziji.

b) – nakon nekadašnjeg normanskog (Varjazi) plovidbenog sustava Baltik-Zapadna Dvina-Dnjeper-Crno more (spomenuta grčka cesta), Volga (b) postaje važna unutrašnja poveznica i životna okosnica Rusije. Prije mongolskog razdoblja sa Sredozemljem trguju i novgorodski trgovci i to rijekama prema jugu (Crno more i Konstantinopol)

9 – Krajem 17. st. Rusija zauzima Azov, što znači da treba ovladati i Kerčkim vratima, a 1792. obale Crnog mora od ušća Dnjestra do Novorosijska pripale su Rusiji, nakon što je od Turaka osvojena Odessa (1791.), a 1830. anektiran je Krim.

10 – XVI. st. – već u 16. st. počinje ruski prodor prema Sibiru. Kao zapreka na tom prodoru stoje jedino udaljenosti, dok sve olakšava sibirski demografska i politogenetska pustoš.

11 – Da bi djelovala i na Balkanu u korist balkanskih naroda protiv Turske (18. st.) ruska baltička flota mora obići najveći dio Europe, i to bez prijateljskih usputnih luka, i ratovati u posvemašnjem neprijateljskom (osmanlijskom) okruženju.

12 – U ruskom širenju prema jugu, kako bi se carstvo nekako uspostavilo u Tjesnacima – snaga same flote nije bila dovoljna, a širenje kopnom nije bilo moguće zbog barijere rumunjskog etnikuma.

13 – Rješenje ruske maritimne participacije bilo je najizglednije 1878. god. sa San Stefanskim mirom, ali ono nije moglo biti ostvareno zbog protivljenja Zapada (Berlinski kongres 1878.). Po odredbama San Stefanskog mira, Bugarska (i to kao *Velika Bugarska*) trebala je imati mostnu ulogu u funkciji ruskog izlaza na Egejsko more

14 – S – Širenje Rusije nema samo teritorijalnu osnovu interesa, nego je pri tome uvijek važno (i najvažnije) rješavanje pitanja pristupa moru, ali i Srbija i Crna Gora su predaleko, izolirane su rumunjskim etnikom, pri čemu dugo vremena ni Crna Gora nije riješila pitanje maritimne participacije (tek na Berlinskom kongresu 1878., luka Bar), a Srbija nije riješila uopće.

15 – I. – V. – Važna izvanruska središta moći (osim mongolskog), koja su bitno utjecala na njezinu povijest (I – Šveđani, II – Nijemci, III – Poljaci, IV – Litvanci, V – Osmanlije), zbog čega je strah Rusije od *politike okruženja* povijesno posve utemeljen i razumljiv. Posebno je pri tome važno uočiti da se Rusija uvijek morala boriti na dvije fronte, onoj baltičkoj, i onoj crnomorskoj, i to s nekim od tadašnjih najjačih europskih i azijskih sila (Švedska, Turska)

16 – Dio granice Europe i Azije

Legenda uz zemljovid 9

PROBLEM RUSKOG IZLAZA/ULAZA U ODNOSU NA OTVORENO SREDOZEMLJE

Pod pojmom otvorenog Sredozemlja valja podrazumijevati akvatorij izvan kopneno-otočnog luka Peloponez-Kreta-Rodos-Turska, i to zato jer tek tu prestaje mogućnost različitog zapriječavanja karakterističnog za Tjesnace i Egejsko more, i to bilo nekada, bilo danas. Crno/Azovsko more je izrazito zatvoreno more s obzirom da ulaz/izlaz kontrolira samo jedna država (Turska). Taj akvatorij ima veliko povijesno, političko i geopolitičko značenje. Naime, na njegovom južnom pročelju je najveći (i nesavladivi) ruski protivnik – osmanlijska Turska, pri čemu je ruska flota preslaba da se probije kroz Tjesnace ili da ugrozi Tursku na trupnom prostoru Male Azije, što znači da Rusiji ostaje samo mogućnost da otkida rubne dijelove koje su osvajali Osmanlije (Besarabija, Kavkaz, sjeverno-crnomorsko-azovsko pročelje).

1 – Problem ruskog izlaza/ulaza na otvoreno Sredozemlje (suverenitetski pristup nikada nije bio moguć) najdulji je, najteži i najsloženiji mediteranski problem, i to u okviru pravih mediteranskih problema, a ne onih koji Mediteran imaju samo kao poprište. Težina se samog problema sastoji u tome da Rusija jest mediteranska država, ali može biti zatvorena u dijelu Sredozemlja (crnomorski bazen).

1 – I. – crnomorski bazen (s Tjesnacima): to je izrazito zatvoreno more s obzirom da izlaz/ulaz kontrolira samo jedna država (Turska)

2 – a) II. – Egejsko more kao poluzatvoreno more s obzirom da na njegovim obalama participiraju dvije države (Grčka i Turska)

b) II. a – Jadran je također poluzatvoreno more

c) III. otvoreno Sredozemlje. Vrlo često se u geografiji, politici i geopolitici samo to Sredozemlje zajedno s Egejskim morem shvaća kao Mediteran, dok definicija crnomorskog bazena ostaje nejasna i otvorena, a sve predstavlja tešku pogrešku.

3 – 3 - Balkan je staro rusko geopolitičko interesno područje. U njegovoj povijesti bile su formirane (ili su pokušavane biti formirane) samo dvije geopolitičke tvorevine autohtonog karaktera (sve ostalo u smislu nečeg velikog bio je rezultat stranih interesa, tj. onih Osmanlija ili Rusije): to su Dušanovo carstvo iz 14. st. i Velika Bugarska po San Stefanskom miru iz 1878., koja je rezultat i samostalnih i stranih interesa.

Glavni konkurentski interesi u odnosu na Egejsko more: austrijski prema Solunu, čemu na putu stoje Srbija i Turska, kao zapreka za daljnji prodor na Bliski istok

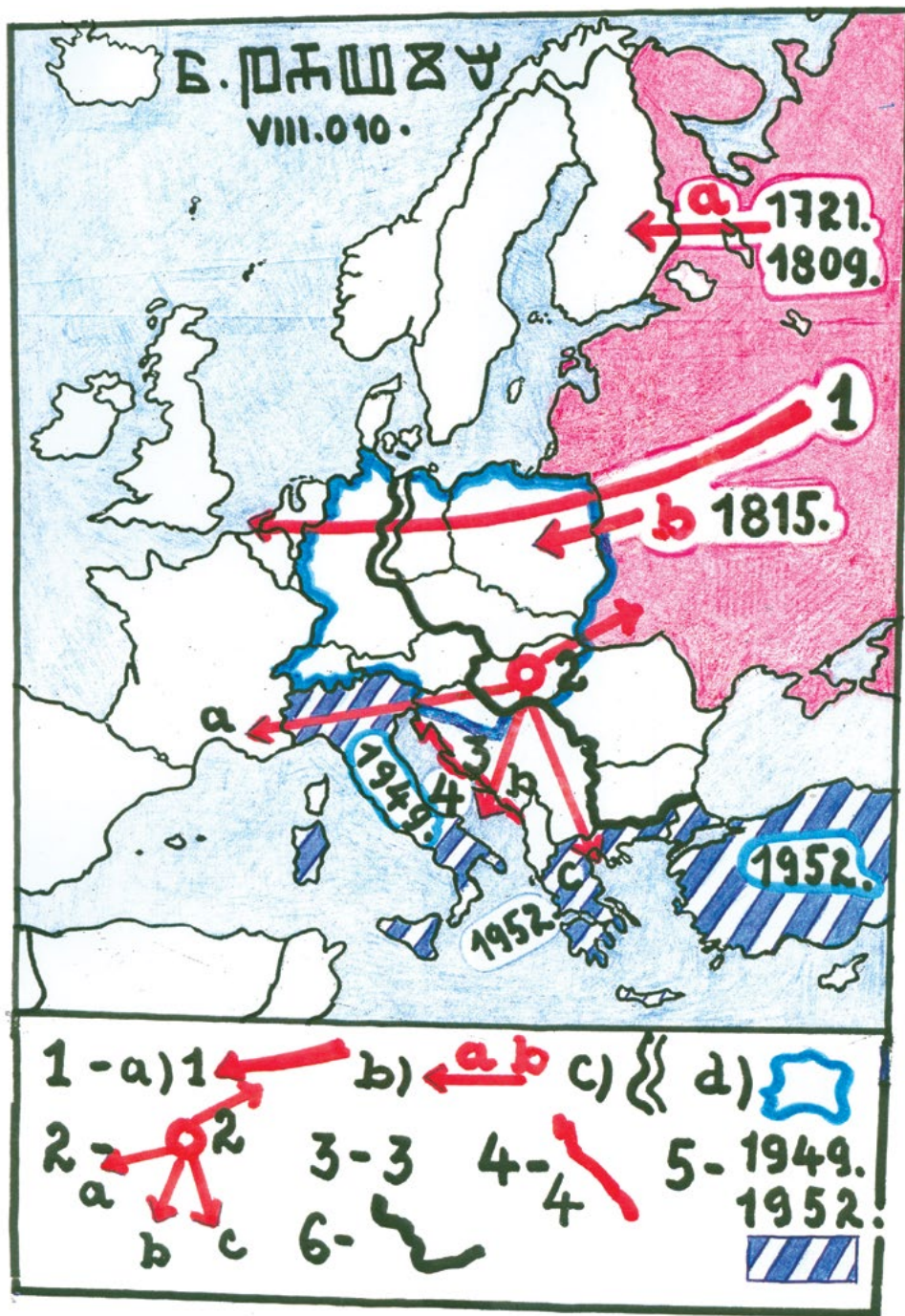
4 – Ruski interesi prema Stambolu, Tjesnacima i Egejskom moru. U odnosu na to životno čvorište, postoje tri aspiranta: Bugarska, Rusija i Grčka, od kojih je Grčka najbolje utemeljena u povijesti (tradicija Bizanta i Konstantinopola), ali ujedno je u najslabiji sudionik. Za ruski prodor prema jugozapadu postojalo je više mogućnosti:

a) – (1) – pomorski put za koji je ruska mornarica ipak bila preslaba u odnosu na savezničku kombinaciju Turska/Zapad - preostajali su, dakle, kopneni pristupi preko Besarabije, Bugarske i Rumunjske.

b) – (2) – Pri tome je naročito bila važna Besarabija (prostor između Pruta, Dnjestra,

Sl. 11. Prostorni položaj druge Jugoslavije u odnosu na četiri bitna geostrateška sadržaja

Legenda uz zemljovid 11**PROSTORNI POLOŽAJ DRUGE JUGOSLAVIJE U ODNOSU NA ČETIRI BITNA GEOSTRATEŠKA SADRŽAJA**

(razmatrajući to pitanje valja upozoriti da su od ta četiri bitna geostrateška sadržaja – čak tri povezana sa Sredozemljem)

1 – a) (1) – Povijesni i suvremeni (hladnoratovski) *koridor ratova* između Moskvijske i ušća Rajne bio je u doba hladnog rata prava noćna mora za Zapad s obzirom na brojčanu i tehničku superiornost tadašnjih sovjetskih kopnenih snaga

b) u povijesnom smislu važan je prodor Rusije na zapad – prema Finskoj 1721. i 1809. (a) i prema Poljskoj 1815. godine (b). Godine 1955. nastaje Varšavski ugovor, što je najizrazitiji prodor Rusije/SSSR-a na zapad.

c) geopolitička težina tog prodora vidi se najbolje po tome što je podijeljena ne samo Mitteleuropa, nego i jedan etnikum (njemački)

d) prostor Mitteleurope

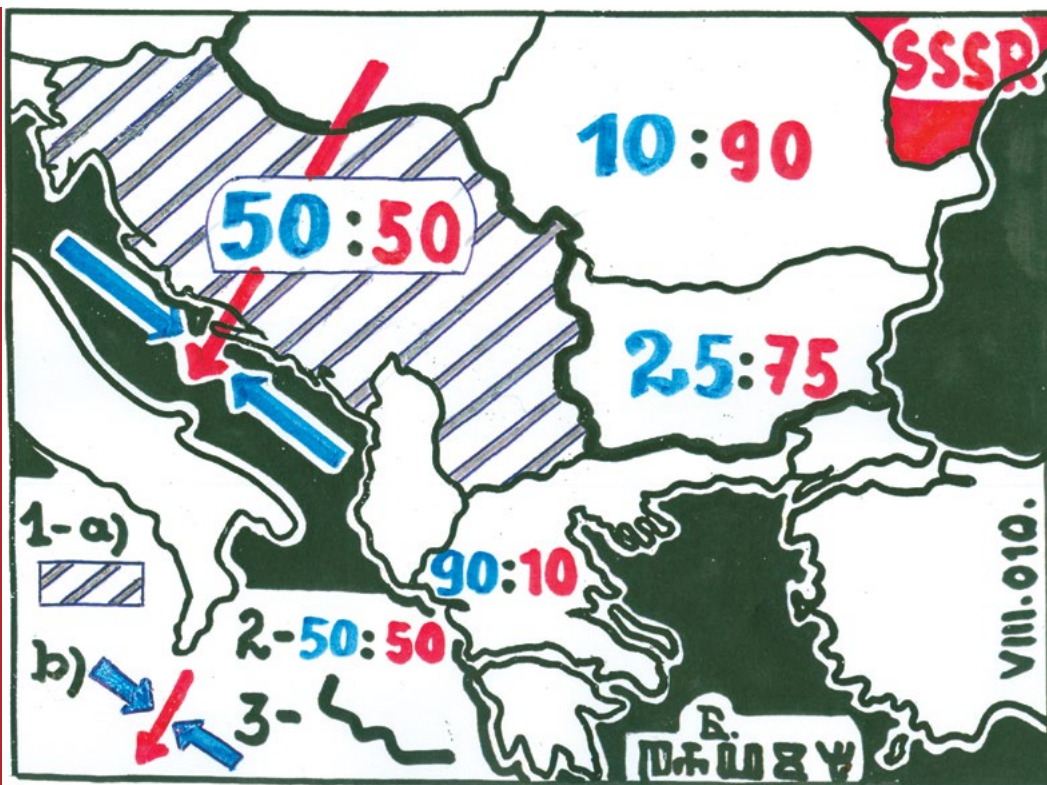
2 – Mađarska kao najvažnije europsko križište i koncentracijski prostor europskih vojno-operacijskih pravaca (panonska lepeza). Preko prostora Jugoslavije prolazila su tri važna vojno-operacijska pravca: pravac-a- mogao je odijeliti razvijenu sjevernu Italiju od ostale Italije, pravac-b- usmjeren je prema srednjem Jadranu i dobro je zaštićen jugoslavenskim teritorijem za razliku od uvelike rubnih pravaca (-a- i c-), a pravac-c- mogao je odijeliti dio Grčke i svu Tursku od ostalog Zapada. Od posebne je važnosti činjenica da Mađarska izravno graniči sa SSSR-om, što znači da je sovjetski pristup čvorištu panonske lepeze moguć izravno, dakle, bez ikakvih posrednika.

3 – 3 – Jugoslavija je bila prekid u okruženju oko SSSR-a/Varšavskog ugovora i zato je izazivala interese i Zapada i Istoka, što je i logično zbog njezinog položaja u međuprostoru. Takav međuprostor – osim u slučaju neutralne Švedske i finlandizirane Finske – više nigdje drugdje ne postoji u Europi

4 – Za SSSR Jugoslavija je bila jedina mogućnost da dopre do otvorenog Sredozemlja, bez obzira na NATO. Međutim, iako je SSSR već od 1944. izborio bitnu podjelu interesnih područja na Balkanu – krunski uspjeh ipak izostaje, jer je u Jugoslaviji ostvarena samo *fifty:fifty podjela utjecaja*, što znači da SSSR nikako nije mogao riješiti pitanje izlaska na Sredozemlje

5 – 1949., 1952. – Italija je član NATO-a od 1949., a Grčka i Turska od 1952. god.

6 – Stalna hladnoratovska granica Istoka i Zapada. Položaj Jugoslavije uz tu granicu mogao je biti vrlo opasan

Sl. 12. Podjela interesnih područja između Zapada i Istoka na Balkanu 1944. godine

Legenda uz zemljovid 12

PODJELA INTERESNIH PODRUČJA IZMEĐU ZAPADA I ISTOKA NA BALKANU 1944. GODINE

(JUGOSLAVIJA SE OVDJE SHVAĆA KAO CJELOVITOST U OKVIRU BALKANA)

Sve je započelo kao naoko bezazlena podjela interesnih područja, da bi u hladnom ratu sve kulminiralo drastičnom političkom/geopolitičkom/geostrateškom podjelom. Važno je uočiti kako se podjela izričito odnosi na dio Sredozemlja, pri čemu je za Zapad bilo važno da se svojim utjecajem uspostavi barem u dijelovima Sredozemlja, jer je bilo jasno da zbog novog pobjedničkog SSSR-a – sam Zapad neće moći dominirati tim akvatorijem. Isto je tako važno da se podjela odnosi na dio međuprostora „treće Europe“, tj. one između jasnog Zapada i isto tako jasnog Istoka.

Na podjelu su očito utjecali i političko-geografski čimbenici: tako u državama koje graniče sa SSSR-om (ili su mu barem bliže) i koji se mogu definirati kao Balkan - dominira SSSR, dok u državama koje su udaljenije i koje se mogu u većoj mjeri definirati kao Zapad – dominira Zapad. U međuprostoru između Zapada i Istoka podjela je na podjednake dijelove (Jugoslavija).

1 – a) Odlukom velikih sila Jugoslavija je morala biti sačuvana i postala je najvažniji balkanski prostor interesa i Zapada i Istoka.

b) okruženje oko sovjetskog Istoka zatvara se upravo preko Jugoslavije. I upravo preko tog prostora najpovoljniji je ruski izlaz na Jadran, ali time dohvaćanje otvorenog Sredozemlja još nije riješeno, jer je moguća otrantska barijera

2 – 50:50% - podjela se odnosi na utjecaj Zapada i Istoka u odgovarajućim državama i nipošto nema teritorijalni karakter

3 – tzv. *željezna zavjesa* između Istoka i Zapada izvorno definirana 1946., konačno uspostavljena 1948. godine.

Legenda uz zemljovid 13

BALKANSKI SAVEZ (1954. GODINE)

Nastanak tog saveza između Jugoslavije, Grčke i Turske (kojima je prethodio „Ugovor o prijateljstvu i suradnji“ iz 1953. god.) jedan je od najspektakularnijih geostrateških događaja na Sredozemlju: time je poništena ranija podjela interesnih područja između Istoka i Zapada (čuveni fifty:fifty), preko Jugoslavije povezane su Italija i Grčka kao članice NATO-a, uvelike je zatvoreno okruženje oko sovjetskog bloka, zahvaljujući izravnim graničnim dodirima postavljena je prečaga potencijalnom sovjetskom vojno-operacijskom pravcu Mađarska-Jadran.

1 – Državne granice u doba Balkanskog saveza

2 – Željezna zavjesa nakon rezolucije Informbiroa 1948. godine, prvi put spomenuta 1946. godine.

3 – Sovjetsko interesno područje (tada još nema Varšavskog ugovora). SSSR je duboko zakoračio na Balkan, što se promatralo u kontekstu pokušaja prodora na otvoreno Sredozemlje.

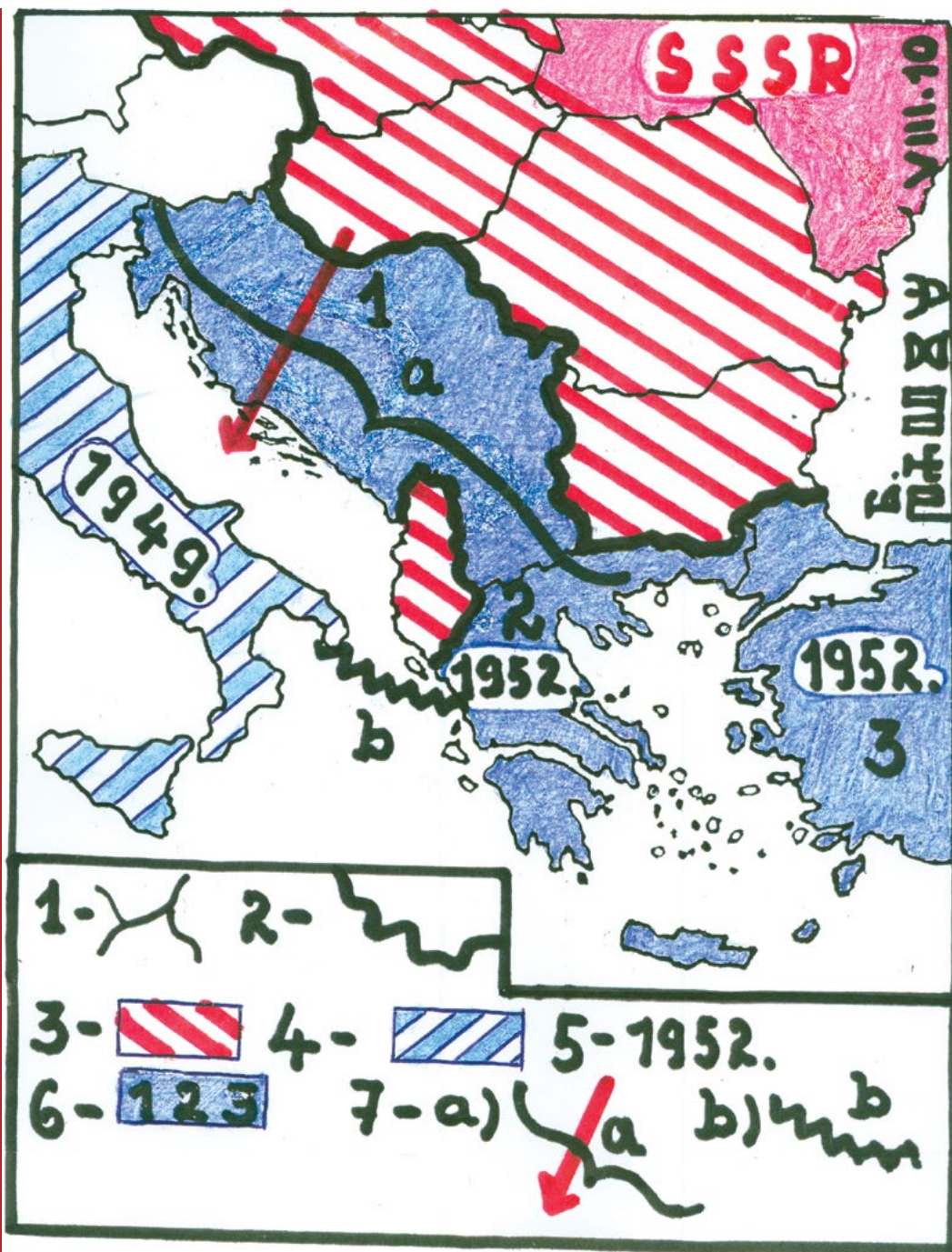
4 – Italija kao izvorni član NATO-a iz 1949. godine. Jasan je izraz ideje da Zapad mora ostati prisutan na Sredozemlju, pri čemu sama Francuska nije dovoljna. Tada je bilo posve logično očekivati da će se SSSR pokušati uspostaviti kao sila i na otvorenom Sredozemlju, baš kao i u središnjem kopnenom dijelu Europe.

5 - 1952. – te godine u NATO su primljene Grčka i Turska

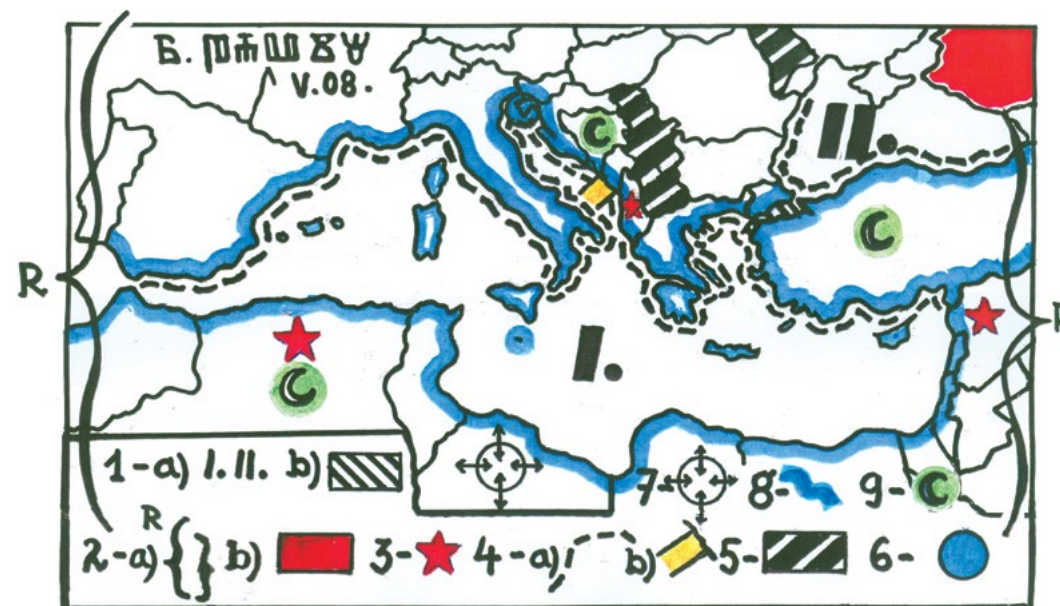
6 – 1, 2, 3 – države „Ugovora o prijateljstvu i suradnji“ i „Balkanski savez“ 1953.-1954. god.

7 – a) Jugoslavija kao kopnena geostrateška spojnica Italije i Grčke, čime se onemogućava potencijalni sovjetski vojno-operacijski pravac: Mađarska-Jadran

b) jugoslavensko kopno predstavlja prvu prečagu u mogućem sovjetskom prodoru, ali postoji i ona pomorska između Italije i Grčke

Sl. 13. Balkanski savez (1954. godine)

Sl. 14. Novo Sredozemlje poslije hladnog rata (2009. godina)

Legenda uz zemljovid 14**NOVO SREDOZEMLJE POSLIJE HLADNOG RATA (2009. GODINA)**

1 – a) I. II. – prostor otvorenog (I.) i zatvorenog Sredozemlja (II.), ovo je političko-geografska definicija različita od one u međunarodnom pravu

b) u međuprostoru su carigradski Tjesnaci koji u nekoj ozbiljnijoj kriznoj situaciji zaista mogu imati bitno diobeno značenje, ali koji već i danas imaju svojevrsnu ulogu zapriječavanja zbog zagušenosti, posebno prometom energentima

2 – a) Sredozemlje je u okviru „rubne zemlje“ (Rimland – R)

b) jedina iznimka je participacija Ruske Federacije na Crnom moru do kojih obala dopire rusko političko „srce zemlje“ (Heartland)

3 – Sovjetska stalna ili povremena vojna uporišta (služnosti) u doba hladnog rata

4 – a) Obale NATO-a na Sredozemlju. Uključeni su, naravno, i svi relevantni otoci, što nije posebno naznačeno

b) prekid NATO-vske obale na mjestu Crne Gore (zato je za kompletiranje blokovskih odnosa posebno još i njezino uključivanje u NATO)

5 – Nove države, bez vlastitog pristupa moru, što u pojedinim slučajevima može predstavljati problem

6 – Novo važno geoprometno čvorište na sjevernom Jadranu, koje favorizira Rijeku

7 – Novo političko i gospodarsko otvaranje Libije i njezino uključivanje u život Sredozemlja, koje je, međutim, prekinuto nemirima i pobunom 2011. godine.

8 – Države članice nove predložene Mediteranske unije, čije je ostvarenje 2010./2011. također upitno

9 – Muslimanske zemlje, gdje islam predstavlja, odnosno mogao bi predstavljati, određene probleme

Legenda uz zemljovid 15**DANAŠNJI GEOPOLITIČKI ODNOSI NA SREDOZEMLJU
(OKO 2010./2011.)**

Bitna je osobina današnje geostrategije na Sredozemlju da na njegovim obalama više nema jedne istinske vevlasti koja bi ponovno težila globalnoj afirmaciji kao što je to bilo u doba SSSR-a i doktrine sovjetskog admirala Gorškova. I po tome se današnje Sredozemlje bitno razlikuje od Indika i Pacifika gdje Indija i Kina nastoje postati velike regionalne pomorske sile, što naročito vrijedi za Kinu koja za svoj sve veći energentski i sirovinski uvoz mora osigurati stabilne pristupne pomorske puteve – to je kategorički imperativ u skladu s gospodarskim i demografskim napredovanjem Kine i njezine u svakom slučaju nacionalno odgovorne vlade. A kada se spominje Kina, valja podsjetiti na još nešto: upravo je naše klasično Sredozemlje prostor u kojem je Kina, svojevremeno, najdalje prodrla na zapad – u hladnom ratu to je bilo savezništvo s Albanijom (1961.-77.) koja je vodila prilično elastičnu politiku u odnosu na Jugoslaviju, SSSR i izolacionizam, a u novije doba to je kineski interes za sjeverni Jadran kao gospodarski ulaz u Europu.

Međutim, moglo bi se reći da ta konstatacija o nepostojanju jedne globalne vevlasti na obalama Sredozemlja i nije posve točna, pogotovo ne u perspektivi, i to zato jer Ruska Federacija ponovno teži i pomorskoj afirmaciji, a to onda uključuje i prisutnost na otvorenom Sredozemlju. Međutim, tu valja biti oprezan. Postavlja se, naime, pitanje, što bi današnja Rusija uopće tražila na Sredozemlju? S Balkana je geostrateški definitivno uklonjena, i što je najvažnije – svojom vojnom silom i vojnom prisutnošću Ruska Federacija na Sredozemlju ne može obnoviti stara i stvoriti nova itneresna područja kao što to može (i čini) NATO.

1 – a) Države članice NATO-a u kojem Sredozemlje danas čini jedan bitni sektor. (2009. god.) NATO danas apsolutno dominira na Sredozemlju

b) države za koje je donesena pozitivna odluka o članstvu u NATO-u, ali koja još nije realizirana (Makedonija)

c) - 1 – države za koje se smatra da će u dogledno vrijeme ući u NATO (Crna Gora)

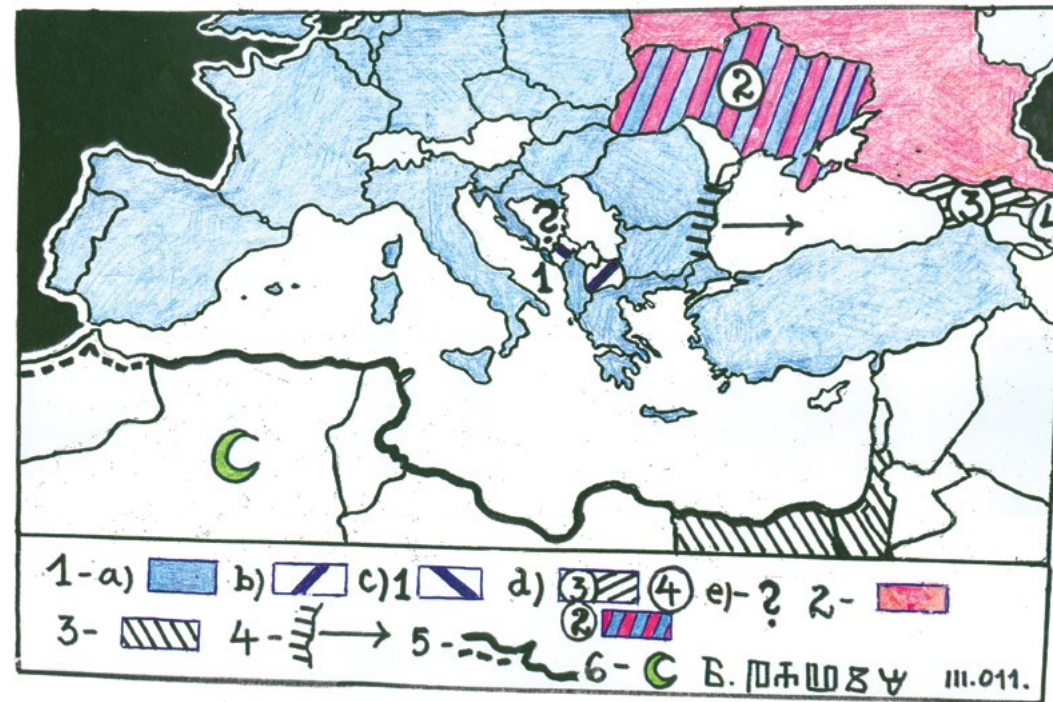
d) – (2), (3), (4) – države za koje postoji interes da uđu u NATO:

(2) – Ukrajina, (3) – Gruzija, (4) – Azerbajdžan. Iz navedenog je vidljivo da je NATO uveliko dovršio proces okruženja (iako ono može biti stvarno dovršeno tek s ulaskom Crne Gore, Gruzije i Azerbejdžana) i vlada svim tjesnacim i morskim prolazima. Što se tiče Ukrajine, za sada i u dogledno vrijeme, njezina je prozapadnjačka orijentacija zapravo posve nestala

e) ? poseban problem predstavlja uključivanje Bosne i Hercegovine u NATO u skladu s pogrešnom pretpostavkom da bi ubrzani prijam te države u NATO mogao riješiti neke unutrašnje probleme i pretvoriti BiH u samoodrživu državu

2 – Istok na Sredozemlju (Ukrajina i Ruska Federacija). Bitna je novija osobina da je Ruska Federacija u dugoročnom smislu učvrstila svoju prisutnost na Crnom moru. (Iako danas još postoji pokret nesvrstanosti, on više nije relevantna geopolitička činjenica, zbog čega se ovdje i ne navodi, jer je tek prežitak odnosa iz hladnog rata)

3 – Važni uporišni prostori SAD na afro-azijskom Sredozemlju (Izrael i Egipat, što se u slučaju ovog posljednjeg danas može dovesti u pitanje nakon pobuna koje su zahvatile

Sl. 15. Današnji geopolitički odnosi na Sredozemlju (oko 2010./2011.)

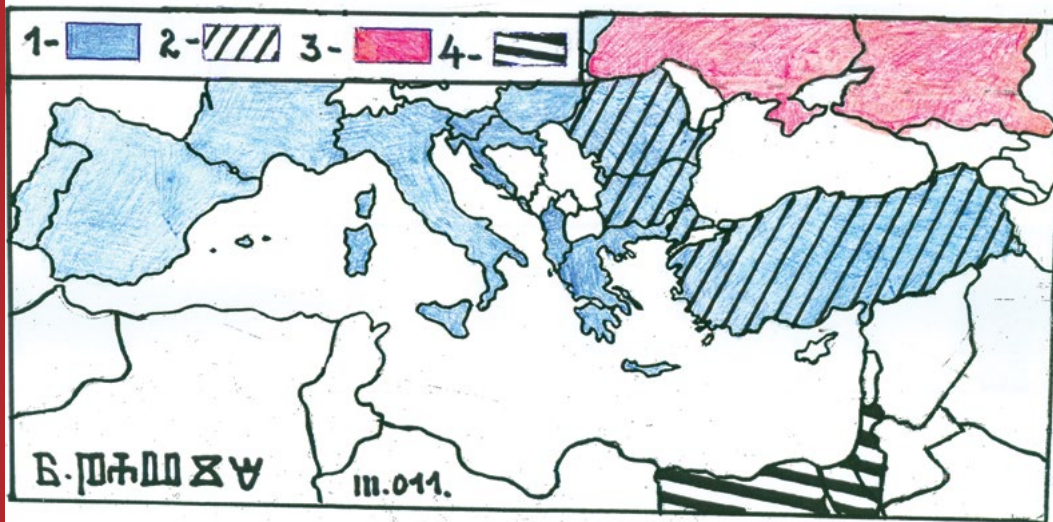
sjevernu Afriku krajem 2010. i početkom 2011. god.)

4 – Rumunjska i Bugarska (koje zajedno s Turskom) imaju novu geostratešku ulogu u odnosu na *azijski Balkan*

5 – Novo revolucionarno afro-azijsko proćelje jaćeg ili slabijeg intenziteta koje nije ni u regionalnom, a niti u geostrateškom kontekstu i prema kojemu NATO danas (proljeće 2011.) još ne nalazi adekvatne odgovore

6 – bitna je osobina današnjih revolucionarnih kretanja u sjevernoj Africi da islamizacija/fundamentalizacija nisu u vodstvu pobuna, niti da one imaju islamistićki znaćaj (iako bi se to moglo dogoditi). Zato je vaćna situacija u Alćiru, gdje su tećnje islamizaciji izbile dugo vremena prije pobune u ostalim sjevernoafrićkim drćzavama, pri ćemu je islamizacija u Alćiru potisnuta.

Sl. 16. Današnji geostrateški položaj i odnosi u klasičnom Sredozemlju

Legenda uz zemljovid 16

DANAŠNJI GEOSTRATEŠKI POLOŽAJ I ODNOSI U KLASIČNOM SREDOZEMLJU

Jedna od najvažnijih osobina klasičnog Sredozemlja jest činjenica da je ono o svom položaju bitna sastavnica u okruženju Heartlanda, ali da samo nije u potpunosti okruženo nekom velevlašću ili blokovskom organizacijom, s obzirom da Zapad (uz iznimku Ukrajine i Ruske Federacije) istina, dominira, ali samo na njegovom sjevernom pročelju, i u samom akvatoriju.

1 – Prostor NATO-a na Sredozemlju, koji dijelom

2 – sudjeluje u globlanom okruženju,

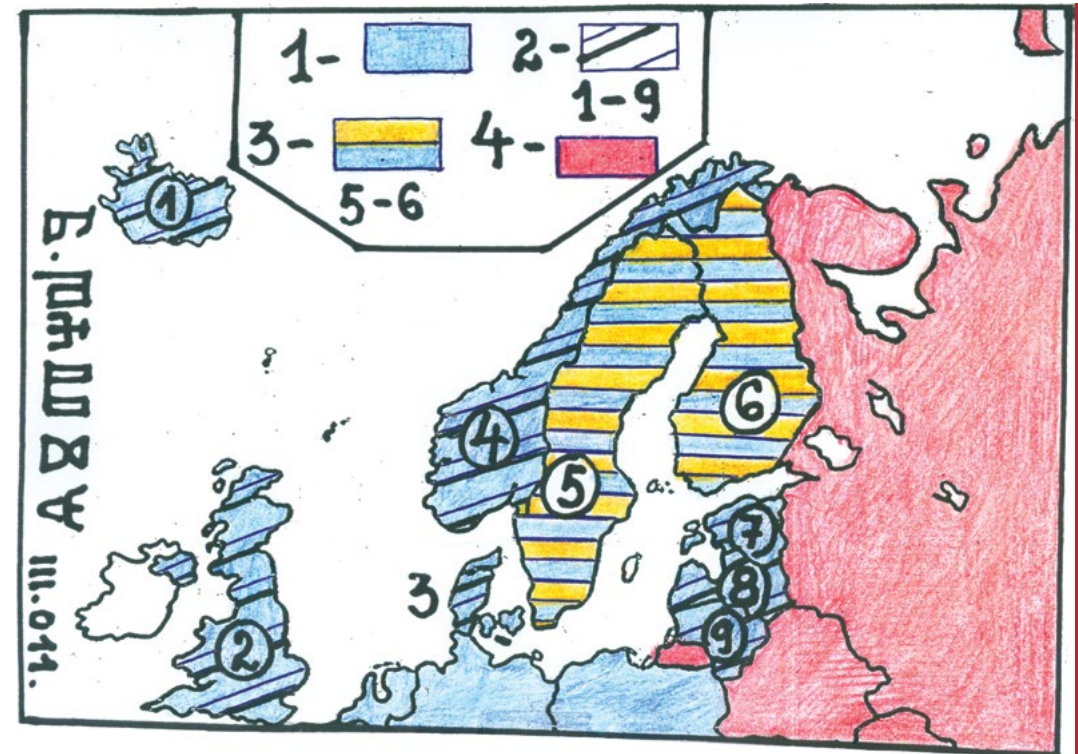
3 – oko Istoka

4 – Na istočnom i južnom pročelju SAD raspolažu sa dva važna saveznika (Izrael i Egipat). Međutim, zbog revolucionarnih događaja iz početka 2011. godine u Egiptu sudbina je njegovog savezništva neizvjesna. Međutim, ako bi se ono i održalo, Zapad/SAD/NATO ipak ne vlada svim obalama Sredozemlja, ali zato vlada u njegovu akvatoriju.

Legenda uz zemljovid 17

RAZLIKE KLASIČNOG I BALTIČKOG SREDOZEMLJA

Za razliku od klasičnog Mediterana, onaj baltički je praktički posve okružen NATO-om, a uz to koristi i perspektivno dodatnu geostratešku sigurnost putem tzv. Sjevernog mini-NATO-a (1-9 na zemljovidu, koji je u nastajanju 2011. godine). Pri tome je riječ o dva dodatna vida: to je, prvo, mogućnost da se neke postojeće NATO-vske države još jače povežu u geostrateškom/sigurnosnom smislu i, drugo – da neke države na sjeveru Europe uđu u NATO.

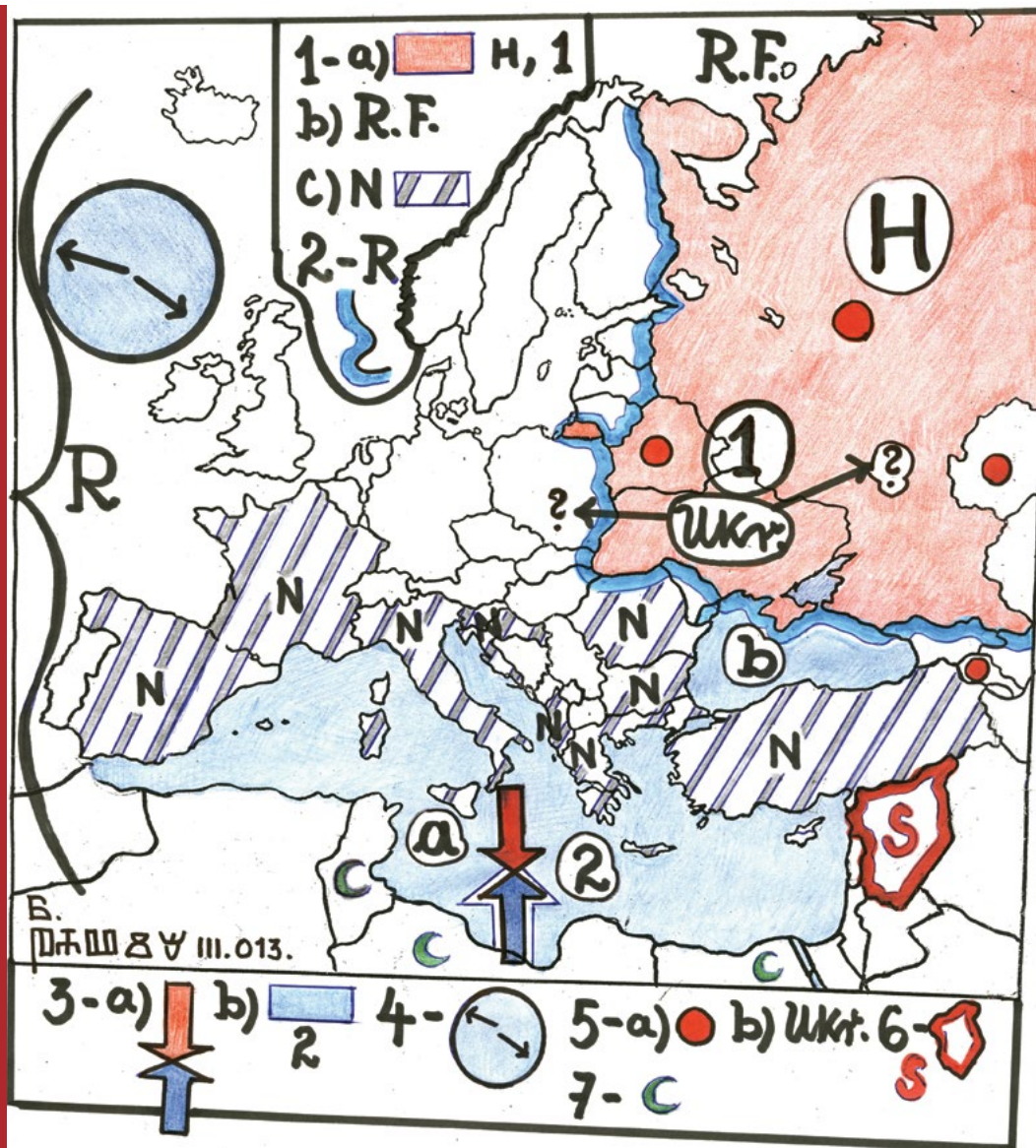
Sl. 17. Razlike klasičnog i baltičkog Sredozemlja

1 – Današnje države NATO-a

2 – 1-9 – Države nove NATO-vske suborganizacije – Sjeverni mini NATO sa Švedskom i Finskom

3 – (5), (6) – Dobro je vidljivo da bi nova organizacija uključivala i Švedsku i Finsku, što politički/geopolitički nije nimalo bezazleno, s obzirom da je Švedska neutralna, a Finska finlandizirana država, što sve očito nije na liniji prestanka hladnog rata. Sjeverni mini-NATO bitno bi promijenio geopolitičke/geostrateške odnose na sjeveru Europe, prije svega u smislu da bi, unatoč ruskoj participaciji, Baltičko more pretvorio praktički u zapadnjačko jezero. Ali s obzirom da u svijetu danas više nije moguć nikakav globalni obračun o kontekstu odnosa Zapada i Istoka, a nije moguć niti bilo kakav veliki regionalni sukob (ni na Korejskom poluotoku, a pogotovo ne u Europi) – značenje i uloga Sjevernog mini-NATO-a ne samo da ne treba precjenjivati, nego ga se može smjestiti tek u okvir militarističkih nastojanja, zasada pače i histerije što se danas sve više nastavlja na liniju militarističke inercije i posebnih samo militarističkih interesa, negoli nekih objektivnih potreba, dakle sve bez neke ozbiljnije i realnije podloge

4 – Prostor Istoka

Sl. 18. Osnove regionalne geostrategije i Sredozemlje u okviru Rimland-Heartland doktrine

Legenda uz zemljovid 18

OSNOVE REGIONALNE GEOSTRATEGIJE I SREDOZEMLJE U OKVIRU RIMLAND-HEARTLAND DOKTRINE

Kada se ima u vidu osnovna geostrateška osobina našeg (klasičnog, južnog) Sredozemlja, onda valja naglasiti njegov položaj u zoni Rimlanda (*rubna zemlja*), što vrijedi i za većinu ostalih svjetskih sredozemlja.

1 – a) **Dio prostora Heartlanda** (*srce zemlje*, H – 1), u skladu s klasičnom Heartland/Rimland doktrinom iz kraja 19. i početka stoljeća. Heartland je neosvojiva geostrateška tvrđava svijeta koja prvenstveno pripada Ruskoj Federaciji (neosvojiva zato, jer se može nuklearno uništavati i uništiti, ali ne može se njome trajno ovladati okupacijom na tlu). Na zemljovidu je prikazan samo dio geostrategijskog, dakle *pravog Heartlanda* (1), dok europski dio Ruske Federacije, Bjelarus i Ukrajina (2) pripadaju samo tzv. *političkom Heartlandu*, koji participira i na Sredozemlju

b) dio arktičkog sredozemlja koji pripada Ruskoj Federaciji ima za sada, zapravo osobine Heartlanda, što se može promijeniti ako se zbog klimatskih razloga u većoj mjeri otvori sjeverni morski put između Europe i Amerike duž obala Ruske Federacije

c) natovske države na Sredozemlju pri čemu je moguć i prijam Crne Gore

2 – **Istočna i južna granica Rimlanda** (R), koja okružuje Heartland i u kojem dominiraju *mahanističke sile*, tj. one koje imaju prevlast na svjetskom moru. Rimland ima bitnu ulogu u okruženju Heartlanda i sprječavanju da se on u većoj mjeri uspostavi na svjetskom moru. Zato je Rimland zona bivših i sadašnjih vojnih blokova Zapada (NATO, CENTO, SEATO, J – US, japansko-američki vojni sporazum, ANZUS, vojni sporazum Australije, Novog Zelanda i SAD-a)

3 – a) **Osnovna je geostrateška osobina Rimlanda** da je on kao prostor okruženja glavna zona u kojoj se sukobljavaju kontinentske (heartlandske) i maritimne (mahanističke) sile, što

b) vrijedi i za prostor klasičnog Sredozemlja (2 – otvoreno i zatvoreno Sredozemlje, a i b)

4 – **Dio Atlantika** koji je u geostrateškom smislu najvažniji akvatorij Zapada, jer povezuje Angloameriku sa Zapadnom Europom

5 – a) Treba upozoriti da je klasično Sredozemlje **poprište ne samo NATO-a, nego i ruske vojne organizacije CSTO** (*Collective Security Treaty Organization* kojeg čine Ruska Federacija, Bjelarus, Armenija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan)

b) Ukr. – Ukrajina kao država koja u svojoj politici oscilira između Istoka i Zapada što se također bitno odnosi i na geopolitičke prilike na Sredozemlju

6 – **Sirija** kao prežitek nekadašnje sovjetske daleko intenzivnije prisutnosti na Sredozemlju

7 – **Države glavnog poprišta „arapskog proljeća“**, koje, međutim, nema posebno geostrateško značenje osim u slučaju ako bi Egipat promijenio svoju dosadašnju politiku prema Izraelu, ili ako bi nova Sirija promijenila politiku prema Ruskoj Federaciji